

GÂNDIREA

ANUL XVI. — Nr. 3.

MARTIE 1937.

S U M A R U L :

CREȘTINISM ȘI FASCISM

NICHIFOR CRAINIC: Creștinismul și fascismul.	97
RADU GYR: Țara Loviștei.	104
GRIGORE POPA: Sufletul casei.	107
VICTOR PAPILIAN: Cabotinaj	108
GH. TULEȘ: Poezii:	118
VIRGIL CARIANOPOL: Cântec nostalgic	119
AUREL SANGER: Domnița.	120
PETRE PAULESCU: Manuscris	121
D. CARACOSTEA: Uvertură la Luceafărul.	122

IDEI, OAMENI, FAPTE

I. G. SAVIN: Congresul teologic dela Atena.	129
SEPTIMIU BUCUR: C. Noica și problema conceptu- -lui deschis	132
VINTILA HORIA: Simbol iberic.	135

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPADIMA: Perpessicius: Mențiuni critice III. — Victor Papilian: Fără limită. — Neculce in a doua ediție. — Al. Vlahuță: Grigorescu. — Mircea Streinul: Zece cuvinte ale Sfântului Fran- cisc d'Assisi și Comentarii la Poeme într'un vers de I. Pillat.	137
--	-----

CRONICA MARUNTA

NICHIFOR CRAINIC: Al. Vlahuță. — Alexandru Puș- chin.	142
OVIDIU PAPADIMA: Al. Rosetti.	143
CONCURSUL REVISTEI „GANDIREA”.	144

E X E M P L A R U L 20 L E I

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viaţă, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniştiţi, creierul limpede, muşchii sprinteni şi corpul vioi, o reţetă care a făcut toate probele: asta de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă şi de a lua, înaintea fiecărei mese, un păhărel din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experienţa şi scrie:

„Sunt ani de zile de când întrebuiţăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic”.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu conţine atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficace — şi de preţ neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMAȚII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

CREȘTINISMUL ȘI FASCISMUL

DE

NICHIFOR CRAINIC

Fascismul e o mișcare politică naționalistă, a cărei putere năpraznică a creat în lume un stat de structură cu totul nouă, statul corporativ totalitar. El se deosebește atât de statul democratic, tip veacul al XIX-lea, cât și de statul proletar, născocit de teoria comunistă și realizat de revoluția bolșevică.

Statul democratic e fiul revoluției franceze împotriva absolutismului feudal. Statul proletar e fiul revoluției bolșevice împotriva absolutismului țarist. Statul totalitar e fiul revoluției fasciste împotriva anarhiei democratice și a tiraniei comuniste. Din punct de vedere al structurii sociale, e o mare deosebire între statul democratic și cel proletar pe de o parte și statul totalitar pe de alta. Cele două dintâu au la baza socială teoria artificială a claselor. Statul democratic a voit să fie expresia armoniei sociale și n'a isbit decât să promoveze pe primul plan burghezia capitalistă în paguba celorlalte categorii sociale. Statul proletar ridică împotriva burgheziei dominante o altă clasă, investită cu puteri absolute: muncitorimea. El nu e, în realitate, decât o replică la statul democratic și un corolar al luptei de întrecere între clase. În evoluția formelor de stat moderne, statul proletar apare nu ca o inovație, ci ca o ultimă consecință a falsei teorii a claselor.

În raport cu aceste forme derivate una din alta, statul totalitar e o inovație. El are la temelie o nouă viziune sociologică, opusă teoriei claselor: viziunea corporatistă. Pentru fascism, care însemnează solidarism național, societatea nu e constituită din clase arbitrar împărțite pe hârtie de către sociologii veacului al XIX-lea, ci o totalitate de funcțiuni organice ale vieții colective, cărora le corespund tot atâtă categorii de muncă. Concepută mai înaintea ca o stratificație orizontală de clase suprapuse ca într-o așezare geologică, societatea apare în viziunea verticală a fascismului ca o alcătuire din părți, ce se ridică din adânc și converg în acelaș centru superior, care nu e altceva decât autoritatea statului.

Prin această fundamentală deosebire de structură socială, statul proletar apare ca un final de epocă, finalul democrației, iar statul fascist ca un început de epocă, pe care o numim etnocrația.

Fiecare din aceste tipuri de stat profesează o ideologie deosebită, ce se oglindește în cultură, în legislație, în economie. Dar mai presus de toate, ea se oglindește în raportul statului față de religie, adică față de creștinism. Astfel, statul democratic, al cărui model continental e republica franceză, se declară stat laic; ideologia lui are ca principiu libera-cugetare după care religia e o chestiune faculta-

tivă și personală. Statul e indiferent, și ca atare creștinismul e scos din dreptul public și alungat în dreptul particular. Cetățeanul e liber să-l susțină sau să-l combată. Statul proletar e ateu. Axa lui ideologică e materialismul istoric, care nu admite creștinismul. În consecință, religia e alungată din stat, din societate și extirpată cu cleștele din sufletul omului. Propaganda favorabilă nu e îngăduită, în schimb statul proletar întreține o propagandă de proporții inimaginabile pentru a evacua credința din inima poporului. Nimicirea altarelor, masacrarea creștinilor fac parte din metodele de propagandă ateizantă. Dacă nu poți distruge credința, mijlocul cel mai sigur e să distrugi pe credincios.

Față de statul laic și de statul ateu, fascismul îmbrățișează concepția spiritualistă a creștinismului. Italia nouă e stat religios și mai mult decât atât: e stat confesional. Catolicismul nu e acolo nici prigonit, nici tolerat; el e biserica oficială a statului. Și e într'o măsură atât de mare încât statul și-a luat obligația solemnă să nu admită propaganda altor confesiuni sau secte pe teritoriul italian.

Concepția creștină a fascismului se oglindește în doctrina lui, în măsurile politice de curățire radicală a terenului, în acordurile epocale semnate cu Vaticanul, în reîntocmirea socială și economică a vieții italiene, în educația poporului și chiar în politica externă. Le vom cerceta pe rând.

Doctrina fascistă e formulată de însuș organizatorul noului stat. Benito Mussolini este, fără îndoială, exemplarul omenesc al epocii noastre. Niciodată, poate, în istorie, nu s'a unit o minte mai genială cu o inimă mai generoasă în aceeași voință eroică. În expunerea doctriinală a sistemului fascist el zice: „Nu există concepție de stat care să nu fie funciarmente o concepție de viață”. Iar fascismul „e o acțiune însuflețită de o doctrină”. „Fascismul, zice el, e o concepție religioasă, care consideră pe om în raportul său sublim cu o lege superioară, cu o Voință obiectivă, ce depășește insul ca atare și-l ridică la demnitatea de membru conștient al unei societăți spirituale”. Până aici, Voința aceasta obiectivă, de natură supraomenească, nu e încă specificată. Să ascultăm o altă frază care o precizează mai bine: „Statul fascist nu rămâne indiferent nici în fața faptului religios în general nici, în deosebiri, în fața acestei religii pozitive care e catolicismul italian”. Ducele lămurește mai departe că statul fascist n'are o teologie proprie, dar are o morală. Cu alte cuvinte, el nu și-a creat o zeităte arbitrară, așa cum își crease statul revoluției franceze o „Zeită a Rațiunii”, așa cum încearcă fără succes unii doctrinari germani să inventeze pe seama național-socialismului o religiune păgână a geniului rasei ariene, sau cum și-a creat statul proletar moscovit o Universitate teologică închinată ateismului. Statul fascist n'are o astfel de teologie, dar are o morală întemeiată pe doctrina catolică. „În statul fascist, zice Ducele, religiunea e considerată ca una din manifestările cele mai adânci ale spiritului și, prin urmare, ea nu e numai respectată, dar apărată și ocrotită”. Și pentru a nu da naștere la nici un fel de echivoc, Benito Mussolini își precizează ideea în modul următor, variind parcă celebrele cuvinte din „memorialul” lui Pascal: „Fascismul respectă pe Dumnezeu asceților, al sfinților, al eroilor și chiar pe Dumnezeu așa cum îl vede și i se roagă inima îngenuă și primitivă a poporului”.

O expunere mai limpede nici nu se poate: fascismul îmbrățișează fără restricție, fără modificare, religiunea catolică, adică religiunea tradițională a poporului italian. În concepția mussolineană, omul, conceput nu ca individualitate egoistă, ci ca personalitate morală, care dă și primește, e încadrat în familie, e încadrat mai sus în organizația profesională, e încadrat și mai sus în organizația statului și, în sfârșit, e încadrat suprem în societatea spirituală a Bisericii creștine. Această înca-

drare se face în puterea legilor naturale ale statului și a legii supranaturale a Bisericii. Dar morala statului fascist nefiind alta decât morala creștină, legile lui sunt inspirate din legea Bisericii. În realitate, rareori s'a văzut în istoria universală un stat care să oglindească în toată alcătuirea lui mai puțin aproximativ morala creștină.

Caracterul acesta catolic al fascismului ,atât de limpede și de puternic afirmat de întemeietorul lui, e ceva cu totul opus statului democratic pe care l-a înlocuit în Italia. Sub raportul religios, fascismul e o restaurație. Nu o restaurație a cezaropapismului medieval, ci o restaurație a catolicismului ca funcție spirituală fundamentală a vieții italiene. Se știe doar că unitatea modernă a Italiei a fost câștigată, între altele, prin smulgerea dreptului cesaric, pe care îl usurpase Papa, și prin investirea Regelui unității naționale cu acest drept. Spirit carbonar și spirit garibaldian însemnează mai ales lupta de eliberare a Italiei de sub stăpânirea temporală a papalității. Statul italian modern a însemnat desființarea statului papal medieval. Din momentul acelei biruinți, Papa s'a închis în palatul Vaticanului, socotindu-se prizonier. O prăpastie se căscase între el și între statul devenit laic. Nu numai în Italia, dar în Franța, în Germania și în Spania actuală, convulsiiunile cele mai multe, conflictele, războaiele și revoluțiile, și chiar directivele ateiste ale gândirii au fost provocate în cea mai mare parte de nenorocita pretenție a papalității de a exercita, pe lângă puterea spirituală atribuită ei de Dumnezeu, în egală măsură ca și ierarhiei noastre ortodoxe, și puterea temporală. Ca pretutindeni în țările catolice, detronarea Papei de pe tronul Italiei a avut repercusiuni nenorocite și asupra vieții religioase. Statul democrației occidentale e laic, adică dușmănos credinței, din voința de a se afirma independent față de papalitate. Acest caracter l-a avut la început francmasoneria, care a hrănit spiritul revoluționar al democrațiilor occidentale.

În Italia mai cu seamă, după înfrângerea politică a Papei, francmasoneria, care prosperă în democrație ca ciupercile pe gunoaie, luase o dezvoltare extraordinară. Centrul ei din Roma devenise un Anti-Vatican, iar șeful ei un Anti-Papă. Posturile ei de comandă odată acaparate de evreime și îndârjite de organizația internațională, religia catolică devenise victima de predilecție. Statul se lepădase de credință; învățământul religios a fost scos din școală. Un primar al Romei, evreul Nathan, e cel care dăduse semnalul descresținării. Curentele anarhice dărăpăneau țara. După război, comunismul puse stăpânire pe fabrici.

Biruința fascismului prin marșul istoric asupra Romei, trebuia să însemneze leacul radical, al tuturor acestor racile ce ruinau Italia. Benito Mussolini se dovedește omul providențial, cu brațul de oțel. El face mai întâiu operația chirurgicală a bubelor de care suferea viața italiană. În numele partidului unic al fascismului biruitor, el suprimă toate celelalte partide, fără deosebire de nuanță: liberală, catolică, socialistă, comunistă! În numele ideii naționale, el suprimă francmasoneria. A fost atunci o stupoare planetară, fiindcă se știa că francmasoneria italiană era una din cele mai puternice în toată lumea. Campania presei mondiale ,în frunte cu cea franceză, nu l-a intimidat, precum nu l-au intimidat numeroasele atentate puse la cale împotriva-i din hrubele masonice și din speluncile comuniste. În urma acestei salutare opere negative, făcută fără vărsare de sânge, terenul sufletului italian era liber și gata pentru construcție. În locul anarhiei, al liberei cugetări, al francmasoneriei ateiste, fascismul venea să reîntroneze pe Iisus Hristos în inima generoasă și entusiastă a poporului italian.

Această reîntronare capătă o formă oficială și solemnă în cele două acor-

duri din Lateran dintre Vatican și regatul Italiei, semnate de cardinalul Gasparri în numele Papei Pius al XI-lea și de Mussolini în numele Regelui, în ziua de 11 Februarie 1929 și ratificate în ziua de 7 Iunie, acelaș an. Acordurile acestea sunt considerate ca epocale în istoria catolicismului și nu mai puțin în istoria Italiei. Lumea întreagă se deprinsese să judece ca imposibilă o împăcare între Vatican și statul italian.

Din ce constau cele două acorduri ?

Cel dintâiu e un tratat politic prin care Italia recunoaște din nou suveranitatea terestră a Papei. De data asta însă e vorba de o suveranitate ce nu se exercită asupra Italiei, ci numai asupra micului teritoriu din Roma unde e așezat Vaticanul. Noul stat pontifical e scos de sub regimul dreptului național italian și intră în regimul dreptului internațional, adică devine independent. Domeniile și palatele pontificale, aflătoare în Italia, dar în afara teritoriului statului papal, se bucură de imunitatea diplomatică și sunt sustrate fiscalității italiene. Afară de aceasta, Italia despăgubește Vaticanul cu suma de aproape două miliarde de lire pentru spoliierile din trecut. Esențialul e că, prin acest tratat, reinvie în alte proporții statul pontifical, iar Papa își reia locul de suveran terestru. Astfel, mulțumită lui Benito Mussolini, faimoasa „chestiune romană” se stinge odată pentru totdeauna, iar catolicismul de pretutindeni tresaltă de bucuria unei mari și neașteptate biruinți. Totdeauna, nu e mai puțin adevărat că Ducele, care are un cult pentru Roma eternă, a văzut în acest act solemn o creștere a prestigiului ei în lume.

Al doilea acord din Lateran e un concordat prin care se restabilesc raporturile normale între Biserică și Italia. Prin el, catolicismul redevine religie oficială a statului. Clerul intră în rândul salariaților de stat, învățământul religios devine obligatoriu în toate școlile italiene, căsătoria religioasă capătă valoare juridică, iar statul se obligă la ocrotirea credinței catolice împotriva curentelor adverse, ce s'ar ivi. O chestiune care a dat oarecum de lucru, a fost aceea a tineretului încadrat în Acțiunea catolică. Spiritul fascist nu admite alte formațiuni colective, care ar putea la un moment dat să îmbrace caracter politic. Chestiunea s'a rezolvit în sensul că tineretul catolic poate desvolta o activitate pur religioasă, cu posibilitatea de a se încadra politicește în organizațiile fasciste. Pentru amândouă părțile, însemnătatea epocală a concordatului este reintroducerea religiunii ca funcție spirituală fundamentală în organismul statului și în viața italiană. În sufletul devastat de seceța liberalismului, a francmasoneriei și a comunismului, năvălesc deacum încolo apele fecunde ale credinței strămoșești, făcând să crească și să rodească elanurile fără margini ale misticismului fascist.

Restaurarea religioasă e, de altfel, un capitol din formidabila operă a Ducelui de a pune la contribuție, pentru ridicarea poporului italian, toate puterile misterioase ce se desfac din gloriile trecutului național. Revoluționarul acesta, de o viziune nouă și genială, de-o îndrăzneală și de o energie egală, e în acelaș timp un tradiționalist în cel mai adânc și mai înțelept sens al cuvântului. Pentru el, tradițiile, fie cele creștine, fie cele imperiale, nu sunt lucruri moarte, bune de contemplat în muzee, ci forțe actualizate care, adăugate sufletului prezent, se afirmă printr'un imens spor de energie creatoare.

Principiul ce stă la baza sistemului social și economic al corporatismului, care crează tipul cel nou al statului mussolinian, e în fond un principiu creștin. Teoria claselor sociale, în războiu permanent unele împotriva altora pentru cucerirea exclusivă a bunurilor materiale, e tot ce poate fi mai contrar doctrinei și concepției creștine de viață. Sociologia laică ne-a obișnuit să vedem în ea un fel de fatalitate

din care nu există scăpare, când în fond nu e decât un artificiu sugerat de anume stări economice tranzitorii din veacul al XIX-lea, artificiu generalizat apoi ca o lege ineluctabilă asupra întregii istorii omenești. Uimitor e faptul că există încă gânditori creștini atât de obsedați de această teorie a claselor încât nu pot ajunge la o viziune reală a societății în concordanță cu doctrina creștină. Unul e filosoful Nicolae Berdiaiew care, fost marxist în tinerețe, nu isbutește să depășească sociologia marxistă, chiar atunci când vrea s'o facă cu tot dinadinsul într'o carte cum e cea intitulată *Creștinismul și lupta claselor*. Berdiaiew crede posibilă o soluție creștină a vieții sociale în cadrul sociologiei de clase și e atât de opac față de corporatism încât declară că fascismul n'ar fi altceva decât o mișcare de păgânizare a vieții. Atâta vreme însă cât sociologia claselor nu poate fi desbărată de ideea egoismului codificat și de pasiunea urii, — elemente ce-i sunt esențiale — o soluție creștină în cadrul ei rămâne o simplă iluzie.

Numai o nouă viziune a societății, de pătrundere în adâncimea organică a compoziției ei, poate să deschidă calea soluției creștine a problemelor sociale. Această viziune e cea corporatistă, după care societatea e alcătuită nu din clase, ci din categorii de muncă determinate de felurile funcțiunii ale vieții colective. Categoriile de muncă n'au de ce să se urască între ele, fiindcă nu concurează pentru acelaș obiectiv material, ci se întregesc unele pe altele ca organe firești ale corpului social. Geniul lui Mussolini strălucește cu deosebire în sesizarea acestui adevăr și în proclamarea lui ca principiu al pacificării sociale prin organizarea corporativă a vieții economice. Nu e nici o noutate însă afirmația că acest fel de a vedea societatea aparține doctrinei catolice. În realitate el nu e ceva specific confesional, fiindcă e propriu întregii doctrine creștine, fie ortodoxă, fie catolică. Ideea corporativă se întemeiază pe învățătura Noului Testament despre diversitatea darurilor sau a aptitudinilor cu care oamenii sunt înzestrați de Dumnezeu și despre datoria fiecăruia de a valorifica prin muncă și prin creație darul felurit, pe care îl deține. Fiindcă această valorificare e în funcție de binele personal, dar și de binele colectiv totdeodată. O politică întemeiată pe această învățătură își ia sarcina de a da tipul de organizare firesc și cuprinzător, în cadrul căruia să se poată valorifica prin muncă toate aptitudinile naturale cu care sunt înzestrați oamenii. Dacă lucrul acesta nu e posibil în sociologia claselor, de un schematism atât de simplificat și de artificial, mediul lui favorabil și firesc e corporatismul. Sistemul corporativ, inaugurat de Mussolini în Italia, ca soluție a problemelor sociale și economice și ca expresie a solidarității naționale, e, așa dar, de origine creștină. Nu e de altfel nici o noutate că breslele medievale s'au dezvoltat și au trăit sub egida Bisericii. Ele constituiau însă sisteme închise și nu cuprindeau decât o parte din corpul social. Nu e iarăși nicio noutate că revoluția franceză, în pasiunea ei de a dărâma tot ce era creștin, a desființat breslele în loc să le perfecționeze organizarea.

E meritul sociologiei catolice moderne de a fi reactualizat și perfecționat teoretic această idee, precum meritul lui Mussolini e că a realizat-o practic, dând cel dintâiu în lumea modernă exemplul și impulsul singurei soluții înțelepte și armonioase pentru ca statele să poată înfrânge „fatalitatea“ luptelor de clasă, cu care ne-a obișnuit sociologia laică.

Ideile acestui nou fel de organizare socială și economică se găsesc enunțate în două enciclice pontificale: *Rerum novarum* și, mai ales, *Quadragesimo anno*. Un grup de învățați catolici, ținând seamă fără îndoială și de experiența italiană, le-au sistematizat apoi în *Codul social* dela Malines,, apărut de curând și în tălmă-

cire românească. Lectura acestui cod îți dă impresia unei cărți fasciste, atât de profundă e înrudirea dintre concepția creștină și statul creat de Benito Mussolini.

Proiectându-se astfel în organismul social și dându-i structura specifică a corporatismului, ideea creștină e deopotrivă de prezentă în sistemul mussolinian de educație a tineretului. În iarna teroarei din anul 1934, când nu exista încă străjerismul în România, când mii și mii de tineri ai acestei țări zăceau fără nicio vină în pușcării, și când deasupra lor politicieni și ziariști, aprinși de foc de paie, discutau problema generației tinere, am scris din pivnițele înghețate ale Jilavei un memoriu către Rege. Propuneam ca soluție pentru tineretul acestei țări sistemul de educație italian și, în momentul când inconștienții și interesații mă acuzau afară de fascism ca de o crimă, afirmam în acel memoriu că dela Iisus Hristos încoace un singur mare educator s'a ivit în omenire și acesta e Benito Mussolini. Străjerismul, născut la un an și ceva după aceea, nu e încă educație mussoliniană; și el va rămâne un simplu simulacru călduț dacă se va lipsi de elementul principal din sistemul italian.

Elementul acesta e : voința eroică de creație și de sacrificiu. Dar voința eroică nu se dezvoltă punându-i în față măsura pipernicită a egoismului individual. Ea se va dezvolta printr'o tensiune continuă de a o proporționa scopurilor mari ce privesc colectivitatea națională. Educația voinței rămâne un exercițiu în vânt dacă nu are puse în față aceste scopuri generoase. În gândirea lui Mussolini „Voința nu cunoaște limite în dezvoltarea ei și numai realizându-se își dovedește infinitatea”. Dar a o concepe astfel înseamnă a o raporta la o măsură supremă, care nu e alta decât „Voința obiectivă” a lui Dumnezeu, despre care ne vorbește tot Ducele. Această idee a lui despre voință e asemănătoare cu aceea a misticei creștine : a voi, dar a voi nu în voința ta, ci în voința celui alt ! Cea mai tare, cea mai eroică voință omenească e astfel aceea care se intensifică până într'atâta încât încetează să mai fie ea însăși și se contopește în voința lui Dumnezeu. Cea mai înaltă treaptă de perfecțiune, pe care o poate atinge un sfânt, adică un erou prin excelență al voinței, este atunci când el izbutește să voiască în Dumnezeu sau Dumnezeu să voiască prin el. Asemenea sfântului, eroul politic îi atinge măsura maximă atunci când izbutește să voiască în Patrie sau Patria să voiască direct prin el.

Omul mussolinian, fiind în Dumnezeu, voiește în voința statului. Statul e înainte de toate forță spirituală, e *personalitatea națiunii*, devenită conștientă de sine și organizată dinamic prin el. Pentru Mussolini, nu națiunea ca unitate naturală crează statul, ci statul ca o conștiință totalitară crează națiunea în puterea unei idei și a unei voințe unice. Dar aceasta e pură doctrină spiritualistă. Căci spiritul e acela care determină forma lucrurilor. Am putea defini statul mussolinian ca o voință de putere, de creație și de expansiune, care absoarbe în ea toate voințele individuale, fascinate de un ideal spiritual. Tocmai de aceea orice carte de educație italiană veți deschide, veți putea citi în ea că : esența educației e cultul sfinților creștini și al eroilor naționali. Pe scara lor, voința tineretului se poate ridica până la voința obiectivă a lui Dumnezeu și a Patriei. Căci suprema formă de manifestare a libertății omenești este aceea de a renunța la propria libertate prin voința de a te contopi într'o voință superioară ție. Nici ordinele monahale și nici disciplina militară nu vor altceva. Suprema libertate a unui ascet, a unui mistic, a unui erou duhovnicesc, este aceea de a ajunge organ pasiv al voinței dumnezeiești. Cine ignoră doctrina creștină nu poate pricepe, prin analogie, concepția despre stat și despre educație a lui Benito Mussolini. De aceea, publiciștii crescuți la școala liberalismului democratic, pentru care libertatea nu e decât ambianța tuturor anarhiilor, socio-

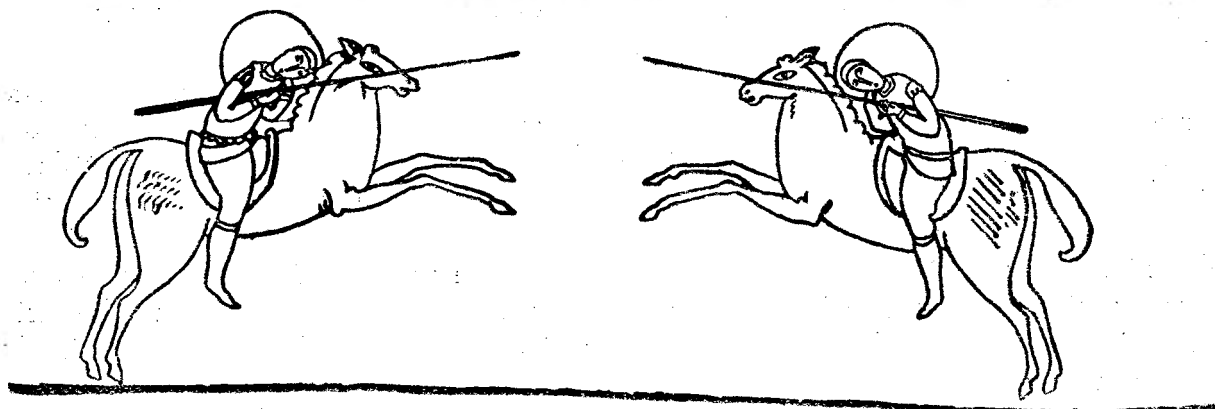
tesc statul mussolinian un fel de tiranie sufocantă. El e de fapt formidabila disciplină morală prin care inșii se integrează în totalitate pe temeiul creației și al sacrificiului liber consimțite prin educație.

„Viața, cum o înțelege fascismul, e gravă, austeră, religioasă; ea se trăiește întregă într'o lume călăuzită de puterile morale și responsabile ale spiritului”, zice mai departe Ducele. Admiratorii poetici ai *far-nientelui* italian de altădată, când descopăr azi o Italie, care duduie dela un capăt la altul de frenezia creației, absorbind ultimul individ în marele angrenaj al statului și dându-i un rost și o demnitate morală, îi reproșează lui Mussolini că a suprimat râsul de pe fețele oamenilor. Se poate. Dar în locul acestui râs ușuratic de pierdevară, a venit bucuria lăuntrică și entuziasmul creației, prin care puterile omului se depășesc pe ele însele eliberate în infinit.

Dreptul omului în fascism e acela de a-și îndeplini eroic datoriile: către familie, către corporație, către stat, către Dumnezeu. Sântem deci la o distanță amestitoare de concepția liberală, după care „drepturile omului” sânt acelea de a nu-și recunoaște nicio datorie. Și la tot atâta distanță de bolșevism, care nu cunoaște nici libertatea naturală nici libertatea morală a spiritului. Liberalismul e anarhic. Bolșevismul e tiranie. Fascismul e autoritate spirituală. Numai ridicați pe acest plan înalt al temperaturii eroice, pot să înțeleagă oamenii că binele individului stă în satisfacția colectivă. Marea bucurie de a trăi pe acest pământ n'o dă egoismul, ci sacrificiul propriu, contemplat în reflexul lui moral asupra colectivității. Și nu există azi în lume o mai mare bucurie de a trăi decât în această Italie a entuziasmului frenetic pentru sacrificiu, în această Italie unde omul „își crează lumea lui” după chipul cum Dumnezeu a creat Universul.

Am afirmat la început că spiritul creștin se manifestă până și în politica externă a fascismului. Se poate observa ușor că, mai ales dela data istorică a acordurilor din Lateran, fascismul activează în lume paralel cu catolicismul. Oricâtă discreție s'ar păstra în această colaborare din partea Vaticanului, efectele ei se fac sensibile mai ales în statele de aceeași credință, cum e Austria sau Portugalia. Corporatizarea acestor țări e simultană cu gravitarea lor spre Italia. Acțiunea din Spania are acelaș înțeles. S'au putut remarca deasemenea puncte de atitudine similară față de anume doctrine puse în practică de național-socialism. Atât Vaticanul cât și Ducele au criticat deopotrivă legea sterilizării, care contrazice învățătura creștină precum și acțiunea de a înlocui dreptul roman cu vechiul drept germanic. Și putem fi siguri că, dacă Mussolini nu s'a retras definitiv din Societatea Națiunilor, cu toate mizeriile știute, pe care temperamentul său cu greu le-ar fi putut îndura, la mijloc e și discreta persuasiune a Vaticanului. Catolicismul n'are atitudine ostilă față de Societatea Națiunilor, fiindcă nădărduește că într'o zi ea s'ar putea reface pe temeiuri creștine.

Această colaborare dintre fascism și catolicism, atât de firească prin identitatea de vederi în problemele sociale și economice și mai presus de toate prin concepția spiritualistă a vieții, se traduce în vocabularul mussolinian prin tendința de universalizare a spiritului Romei. Latină, imperială, papală și fascistă, Cetatea eternă e investită din nou cu atributul de a aduce Europei mântuirea din haosul social și politic al vremii noastre. Dacă în Evul Mediu s'a putut spune, în legătură cu entuziasmul fără margini al cruciaților pentru eliberarea creștinismului de păgâni, *Gesta dei per francos*, cuvântul acesta, mare și grav cât o misiune providențială, poate îmbrăca în hlamida crucii pe italienii lui Benito Mussolini. Pentru cultura și civilizația europeană altă salvare nu este.

IN ȚARA LOVIȘTEI

DE

RADU GYR

In Țara Loviștei,
descăleca bătrânul Lotru din Parâng,
cu steme verzi și zornăind din zale grele...
Jupani de fier, cu veacul la oblânc
și cerul răzimat pe brațul stâng,
veneau să ctitorească munți și stele.

Clădiți din vifor și din promoroacă
domnind în piatră, viscolind din ghioacă,
urcau alături, printre fulgere și stânci,
cu cerbii și cu ulii dimineții.
Se ploconeau pădurile, pe brânci,
și ei le mângâiau spinările adânci.
Din pumni le ciuguleau, rotind, ereții,
și li se gudurau, în drum, izvoare,
să le sărute glesnele de soare.

In veacu - acela de aramă,
Sân-Pătru se da jos din Carul-Mare,
umbla pe țară, în dulamă,
cu tălpi senine de mărgăritare.
Și mucenici desculți, cu mâini de iască,
încinși cu funii lungi de lună vie,
băteau în poarta cnejilor, crăiască.
Județii 'ngenunchiau cucernicie
pupând, smeriți, fără voroave,
mâinile vechi și 'ngălbenite
de drumuri, de luceferi și ceasloave.

Și sfinții iar porneau în țară,
să intre 'n câte-o mânăstire
și prin icoane să se-așeze, sub safire...

În Țara Loviștei,
granitul se proptea în toroipane
când lifte răbufneau peste fruntarii.
Tulnice lungi chemau răstoace cu bulboane,
cneji sunau măciucile, arțarii,
mistreții, cremenea, slodunii...
Se încingeau în trăznete și stei,
își luau pe umăr ghioagele furtunii
și fulgerau cu munții după ei.

Printre sbârlite coame de baltage,
vâlvoi, jugaștrii alergau peste viroage.
Ursoaicele, cu pui sălbateci
ardeau, betege, în bârloage.
Vulturii 'n cer se năpușteau, zănateci,
pitindu-se în raiul cu agate.
Și peșterile 'nfrișate
fugeau pe stânci, cu păru 'n vânt,
să se ascundă 'n piatră și 'n pământ...

Hei, Țară - a Loviștei,
unde-amurgiră criptele de cneji ?
Unde - a murit pădurea de viteji ?
Vifornița și ghioagele de smeu
în care somn le-ai adormit atât de greu ?
În care veac zac pulbere, uitare,
parângurile ce luptau călare ?
Cum de muriră curcubeele, gorunii,
trăznetul, munții, stemele furtunii ?
Cum ? nimeni nu mai cheamă
inima - aceia de aramă
cât soarele, cât roata argintie
de la caleașca Sfântului Ilie ?...

A putrezit și pajura, sub zale,
lângă ciolanele voevodale.
Rumânii : sub zăvoare și belciuge.
Vipera sugă.
Sug viermii groși cât bârnele, cât parii,
sug veneticii și tâlharii,
rup hălci de munți și 'nfulecă din soare.
Căpușe, coropișnițe și fiare,
jivine roșii, molime, jigodii
sfâșie cer și aurori și zodii.

Gușile lor flămânde și puhave
beau sângele domneștilor ceasloave.
În vânățul, holbatul bereglej
pier stâncile ce-au cătănit sub cneji.

Moșnenii,
roși de vânturi, supți și goi,
doar noaptea umblă — umbre de strigoi —
și plâng în trențe hohote buimace
la porțile bătrânelor conace....
La porțile bătrânelor conace,
pe unde-au fost, în alte vremi, stăpâni...

În coaste jerpelite de rumâni
râni se aprind cu vâlvătae mare
și ard ca niște felinare.
Sub tălpile năvanei roșcovane
se svârcolesc, umplute de urzici,
mormintele cu voievozi și cu vlădici.
Sfinții părinți au înghețat prin strane,
moloz, cad mucenicii din icoane.
Clopotnițe se darmă ca 'n blestem, —
și zidurile gem...
Și numai pravățele gem.
Și numai râurile gem.
Și doar topoarele mai gem,
în Țara Loviștei...

SUFLETUL CASEI

DE

GRIGORE POPA

De treci pragul sfânt, în casa aducerilor aminte
Găsești anotimpuri înflorite de mâna lui Dumnezeu.
Icoanele toate sunt vii și toate privesc cu uimire
Drumul de lumină al pasului tău.
Aici am așternut, cu inima deschisă, covoare de mătăasă primăverilor
Și-am așteptat să cadă de prea mult belșug și lumină
Roadele mustoase ale verilor.
Ferestrele casei au fost totdeauna închise
Ochiului străin, încărcat de ispite.
S'au adunat aicea ca să ardă 'n vise
Buchetele de ani ale fecioarelor.
Vioarele tăcerii erau aici cântarea
Aprinselor avânturi mai grele ca furtuna.
Aicea rugăciunea a fost întotdeauna
Plecarea și ajunsul lucrărilor voioase.
Inchină-te și intră în casă cu sfială
Că anotimpul nostru i-acuma pe 'mplinite.
Nu asculta șoptirea, nici svonul de ispite,
Căci duhul sfânt al casei ți-e frunte tutelară.

C A B O T I N A J

DE

VICTOR PAPILIAN

Învățătorul intră grăbit în clasă și, fără să cerceteze ca de obicei liniștea și curățenia, se așază pe catedră. Nici lista celor foarte nesupuși, nici dacă tabla e ștearsă și buretele la loc, de grăbit ce era. Nici că Mitruț, băiatul factorului, își făcuse cărare, ca liberații din armată, și că Ilinca lui Vasile Pagubă nu-și ținea mâinile pe piept după rânduiala învățată.

— Copii, făcu binevoitor domnul Mulcomete, învățătorul, poimâne la împărțirea premiilor vine și domnul revizor, și domnul inspector.

Ilinca ghionti pe furiș pe Vasilică, frate-său mai mare și vecinul ei de bancă. Căci „domnului“ îi jucau luminile ochilor deși se silea să le strunească din căpăstrul sprâncenelor; iar sub mustața îmbelciugată, într'un colț al gurii buza se por-nise în tremur ușor.

— O să jucăm o piesă de teatru...

În clasă o ușoară mișcare de neliniște, apoi o tăcere atât de adâncă încât fiecare copil își auzea inima ticăind în piept.

— Cine știe ce-i o piesă de teatru ?

— Eu, se rezezi peste bancă Ilinca, mai, mai s'ajungă catedra cu degetele întinse.

Ceilalți copii o priviră cu necaz. Știau și ei : recitări, poezie, cor, discurs... dar o piesă de teatru ?

— Ei, spune tu, Ilinco.

Dreaptă, în fața clasei, cu ochii țepi împotriva ei, fetița se simți șovăind.

— O „piesă“ de teatru este... și vocea parcă-i tremura, un vicleim cu irozi...

Un hohot de râs — clasa întreagă își uitase și de „domnu“ și de ordine — o doborî în bancă.

Domnul Mulcomete se încruntă puțin.

— O piesă de teatru este un crâmpeiu de vieață transpus pe scenă....

Își opri vorba, ca să savureze fraza. Făcea politică și se exercita de câte ori avea ocazie, la efecte, ca în fața unui auditor de oameni mari.

— O piesă de teatru diferă de o simplă recitare prin faptul că personagiile sunt reale, vii...

Se dădu jos de pe catedră și începu să se plimbe prin fața clasei. Ii plăcea să

se asculte, să se încante de elocința sa. Iși ținea astfel mintea trează și la veșnic control, ca să nu se descurajeze. Căci, chiar dacă soarta îl întemnițase în această minusculă Siberie, avea speranțe. Cândva... Pentru acest „cândva“, el nu voia să desarmeze.

Copiii îl pricepeau totuși pedesupra tăvălucului retoric din câte o vorbă ici colo prezărită.

— Scenă, cortină, decor...

Apoi oprindu-se în fața clasei :

— O să jucăm piesa „Leneșul“.

Și urcându-se pe catedră, scoase un caiet din servietă.

— Piesa e făcută de mine după povestea „Leneșul“ de Creangă.

Apoi către clasă :

— Cunoașteți povestea leneșului, cel cu „mueți is posmagii ?

— Da, da... răspunseră copiii în cor.

Invățătorul făcu roată privirea peste capetele copiilor.

— Acum s'alegem personagiile.

Din nou, fiecare copil își auzea inima ticăind în piept.

— Avem nevoie de un împărat...

— Eu... sări dela locul ei ,cu mâinile în sus, Ilinca, peste bancă.

În clasă altă hohotire de râs.

— N'auzi ? se răsti învățătorul. Impărat, nu împărăteasă...

Dar Ilinca nu se lăsă.

— Atunci, Vasilică...

Și, pe sub bancă, își îmboldi fratele. Era acum pusă pe hartă. Avea impresia că fusese nedreptățită. Tot un fel de vicieim era și o „piesă“. Și dacă împăratul nu putea fi ea, atunci Vasilică... Dar Vasilică de felul lui era cam moale, în necazul sorăseii, și deși cu doi ani mai mare ca ea, tot de soră-sa asculta.

Invățătorul dete verdictul :

— Costea Găinușă.

Ilinca văzu numai scânteii verzi înaintea ochilor, ca și cum ar fi pălit-o peste ochi.

— Acum ne trebuie și un spătar.

— Vasilică... sări din nou Ilinca.

Nimeni n' o mai lua în seamă. Fiecare era ocupat de sine. Spătarul venea numai de câțiva după împărat.

— Tu, Mitruț Pieptoi.

Ilinca își înghiți necazul. Profesorul nimerise bine. Pentru că Mitruț era cel mai înalt și mai legat copil din școală ; la trântă nu era unul care să-l răpue.

— Și un călău...

Ilinca mai făcu o încercare disperată.

— Vasilică...

Măcar de călău tot era bun. Dar profesorul se opri asupra lui Tudorică Mercaș. Acum Ilinca se înfurie. Era mai voinic decât Vasilică — ce-i drept — dar mai prost. Prostul clasei. De câte ori nu fusese pus pe bancă și Vasilică, nu altul, îl „cumința“ cu vergeaua. Nu, domnul învățător nu făcea dreptate ! Pe lângă mintea ei întoarsă din clipa de față, treceau alte personagii.

— Doi logofeți... un armaș... doi judecători... patru soldați...

Ea continuă să macine nedreptatea.

— Un cărăuș...

Nici măcar să mâne boii în jug nu-l învrednicise domnul Mulcomete pe Vasilică.

— Un drumeț...

Ilinca își lăsă capul în plină desnădejde.

— Și acum...

În clasă se făcu deodată liniște, fiecare presimțea din felul cum își oprise vorba învățătorul, catastrofa.

— Și acum, leneșul...

În aceeași clipă toți cei rămași de rol își lăsară capul în jos. Ilinca repezi câteva cruci mai jos de capul pieptului, la lingurică, apoi își lăsă și ea capul în pământ, să nu vadă, să n'audă.

— Leneșul... făcu profesorul. Cine vrea să-l facă ?

Nu mai împărțea, ci întreba. Ca în războiu la o încercare grea. Nimeni, nici o vorbă. Tăcerea plutea laolaltă cu privirea profesorului peste capetele plecate. Ilinca nici cruci nu mai făcea. Buzele-i murmurau numai „Impărate ceresc“....

— Tu, Vasilică... tu o să fii leneșul... comandă sever profesorul.

Ilinca simți un nod pornind dela lingurică, de unde își făcuse crucile, și spăr-gându-se tocmai în ochi.

* * *

— Hai la taica...

Ilinca l-a găsit pe Vasilică în fundul grădinii, ascuns după o tufă de porum-be, plâns și jigărit ca o curcă plouată.

— Hai la taica...

Se certase până atunci rău de tot cu toți ceilalți copii, îi ocărise în fel și chip, și din toată gălceava se alesese cu un gând, unul și bun, că Vasilică, măcar de l-ar jupui de viu și tot n'o să facă pe leneșul...

— Hai la taica...

Dar Vasilică era supărat pe ea. Mereu cu gura mare. Fără toaca ei, domnul Mulcomete nici nu l-ar fi luat în seamă. Nici împărat, dar nici leneș.

— Hai la taica...

Și fără să mai aștepte răspuns, l-a înșfăcat de mână.

— Hai la taica...

Băiatul nu se mai împotrivește. Și el își simte curajul revenind. Nu mai e singur pe pământ, asuprit și nenorocit. Cum de uitase pe tatică-său ?

Și din grădina școlii, peste gardul de măracini și apoi deadreptul prin ogașul cel mare, au ajuns la poarta țarinii. Merg repede, aproape fugind, ca neoame-nii. Fetița întâi, Vasilică mai la urmă. Băiatul, de felul lui, e mai greoiu, e și mai gras — bucălat la față ca un purcel de lapte — și bălaiu cu ochii albaștri. Ilinca a băgat de seamă că toți copiii bălai sunt moi, nu ca afurisitul acela de Mitruț Piep-toiu. Cu necaz, dar și cu admirație și-l închipue pe Mitruț. E țigănos, voinic, învață bine. Astea le știa de mult, dar parcă numai de când domnul învățător l-a făcut spătar, însușirile lui s'au mărit, s'au făcut mai fioroase.

Dar Costea ? Aci se vede că domnul învățător „nu făcea“ cu dreptate. Cos-tea e mic, slab și fonf pe deasupra. Impărat fonf, dracu-a mai văzut ?... Fiindcă-i premiant ! Dar ea ? Și ea-i premiantă...

Fata se înduioșează. Nu e de ea vorba, ci de Vasilică. El e în aceeași clasă cu

Costea. Prin urmare Costea, împăratul și Vasilică, leneșul... Noua demnitate se cumpănește în sufletul ei cu lacrimi grele. Ce rușine ! Ocara cade greu pe tot neamul. Peste taica, om voinic să se ia de piept cu ursul din pădure; peste maica, femeie pâinea lui Dumnezeu; peste ea, cu toată coronița dela Sân-Petru. Fetița, pe furiș, întoarce privirea către frate-său. Il vede umilit, cu capul în pământ, mai mai să cadă, ca un om beat, și inima i se topește ca o acadea. Costea, fonful, va merge la liceu, la anul se va întoarce în uniformă, în timp ce Vasilică... Nu, nu-i cu dreptate... Fiindcă tatăl lui Costea are bani, e cârciumar. Și nici Mitruț Pieptoi nu merită, fiindcă-și lăsase cărare ca soldații liberați și la horă se ținea de fete.

Și deodată în mintea ei se făcu lumină. Tatăl lui Pieptoi aduce dela oraș plocoane, iar cârciumarul care-i plin de bani...

Fetița începe să întrezărească luminița unei mângâieri. Domnul, bani, cârciumar...

Dar în depărtare, printre lanurile de grâu, au apărut spinările încovoiate ale secerătorilor. Acolo lucrează taica. Acum fetița s'a lămurit de tot. Domnul învățator a primit bani dela cârciumar. De aia îl persecută pe Vasilică. Și Vasilică ar putea fi premiant și împărat, dar n'a dat taica bani.

În sufletul lui Vasilică alt necaz. Cum o să dea ochi cu taică-său, așa rușinat cum e ? Și numai din cauza ei, a îndrăcitei aștia de Ilinca. Că-i de speriat !... Are o gură... D'aia a poreclit-o maica, tocătoare. Cu ea nu ieși la cap cu una cu două. Ce-i păsa ei ? Ce se amesteca unde nu-i fierbea oala ? Ea e premiantă. Să-și vadă de premiul ei... Ș'apoi la „pesă“ e lucru de bărbat, nu de muiere.

Și necazul îi ciocănește în suflet, ca și cum ar fi pisat piper într'o piuliță. Dar gândurile aspre i se opriră. Ilinca începuse să se tângue a mort :

— Taică... Taică...

Omul și-a întrerupt lucrul, s'a ridicat din șeale, apoi cu mâna streășină la ochi a căutat să-și potrivească privirea.

— Taică... Taicăăă...

— Ce e, măi copii ?

— Taică... Taicăăă...

Amândoi plâng pe rupele.

— Ce e, măi ?... V'a bătut careva ?

În fine Ilinca putu îngăima printre hohote :

— Taică, pe Vasilică l-a făcut domnul învățator „Leneșu“...

— Ce spui, mă fată ?

— Da, „leneșu“...

Ceilalți secerători și-au lăsat lucrul, curioși să afle.

— Cum, leneș, măi copii ?

— Leneș, la „pesă“...

Țăranul nu pricepe mare lucru, dar una tot știe, că învățătorul l-a făcut de răs.

— Leneș... se smiorcăiră în acelaș glas copiii.

Țăranul se îndreptă din piept, ca la luptă, apoi c'o înjurătură își înfige seceră în pământ și o ia razna prin miriști. Copiii după el.

— Stai, mă vere... Să isprăvim.

Dar omul e turbat. Simte cum creierii i se sbat în țeastă. De secerat îi arde,

când fierea s'a vărsat cu ligheanul parcă în suflet ? Moarte de om ar fi în stare să facă acum.

În urma lui, copiii scâncesc încetișor. Parcă le e frică de prăpădul ce vine.

* * *

Țăranul își muncește mintea să înțeleagă în ce chip îl făcuse de batjocura satului, învățătorul, dar nu izbutește.

— Mă, ai fi rămas repetent...

— Nu, taică... zău nu... se repezi Ilinca.

Și cu șiretenie :

— Iar eu am luat premiul întâiu.

Țăranul este nemulțumit. Necazul începuse să-i treacă, virtutea să-i slăbească. Ar fi vrut să cate pricină copiilor acum.

— Și cum vine aia ?

— „Pesa“

— Da, ce-i cu „pesa“? făcu el nepăsător, dar important, ca și cum lucrurile astea le-ar fi avut în degetul cel mic.

Acum fetița era în largul ei.

— O „pesă“ e'un împărat și-un leneș...

— Da. Și împărat l-a pus pe Costea.... pe Costea Găinușă...

Țăranul se înfurie ?

— Ala-i împărat ?

— Da... și pe Vasilică l-a făcut leneșul... îl întărită ușurel fetița.

Țăranul clocotește de mânie. Acum fie ce-o fi. Copiii aveau dreptate. Dacă pe Costea, băiatul banditului ăla, care a făcut și pușcărie pentru bani falsi...

— Ei zic, continuă Ilinca insinuarea, că domnul învățător a luat bani...

Mintea țăranului s'a luminat ca un felinar. Așa era. Învățătorul luase bani !

* * *

Cu o legăturică în mână, țăranul se opri pe prispa casei. Nevasta îl învățase bine :

— Ia-o cu binișorul, Vasile... și îi pregătise cinci ouă, proaspăt ouate.

Învățătorul nu-l auzi. Era cufundat în scris, își pregătea discursul pentru Săn-Petru. Țăranul așteptă cât așteptă, apoi văzând că învățătorul tot scrie, tuși scurt de două ori din gât, ca să-și arate prezența. Învățătorul se întoarse.

— A, dumneata ești, Vasile !

— Eu, domnule învățător.

— Dar ce veste-poveste te aduce pe la mine ?

— Apoi și noi, așa ca oamenii... începu pe departe omul necăjit. Ce mi-am zis... ia să vedem ce mai face domnul învățător.... că, de, el cu copiii noștri, ca un tată..

— Așa e.

— Ce tată?... se corectă țăranul, că tata i-a făcut și pe-aci ți-e drumul.... Dar domnul învățător....

Și schimbă legăturica dintr'o mână în alta.

— De-aia am zis, ca s'aduc și eu un plocon domnului învățător... de, ea la un tată....

— Nu, nu... Vasile. Ține-ți ploconul. Eu n'am drept...

— Păi dreptatea, se oțârî Pagubă, a mâncat-o câinii, azi...

Țăranul răsufală odihnit, o cârmise bine. Pe nevrute găsisese cuvântul potrivit cu care să-l ardă pe învățător fără ca el să bage de seamă. Apoi se prefăcu a căuta un loc pentru plocon și parcă negăsind, se răzgândi.

— C'ășa ziceam... ca la un tată...

Învățătorul nu pricepea deloc unde bătea țăranul.

— Că un tată, nu vrea rușinea și batjocora copiilor...

— Ce vorbă-i asta, vere Vasile ?

Acum țăranul găsi momentul să fie patetic.

— Așa ziceam și eu muerii, care mă bate la cap : Săi bărbate că domnul învățător ne-a făcut copilul de răsul satului...

— Păi, a trecut clasa...

Țăranul clătină capul cu amar.

— Lasă asta... Dar cu „pesa“ ?... Acolo-i buba. „Pesa“ ceea îmi seacă ficății și muierea jelește ca la priveghiu.

— Mă, omule...

— Să fie Vasilică al meu cel mai nemernic, mai neputincios...

Învățătorul râse. În fine pricepuse.

— Bine, omule, piesa nu-i lucru adevărat... Cam așa, un joc... zicem numai... ne prefacem...

Dar țăranului, care trecuse hopul, i se deslegase limba.

— Că poate vă potriviți lui alde Cristea Uscăci, care zice că n'am votat pe domnul Măicănescu, la alegerea din primăvară...

Și închinându-se :

— Poftim... Una mi-e crucea...

— Mă omule, tu nu'nțelegi ?...

— Și la cooperativă dacă nu veneam eu... că un vot a lipsit lui Arsene. Dar eu ce mi-am zis : eu, cu domnul învățător... Dânsul ca un tată... Pe cine să votez, dacă nu pe tata ?... Cu un vot ai rămas pe Arsene...

Învățătorul scoborî la el, prietenește.

— Măi omule, ascultă-mă și mă înțelege. Piesa nu-i lucru adevărat. Asta-i un joc, o glumă...

— Frumoasă glumă... Mă înjură unul de muiere și apoi zice: lasă, vere, îi glumă...

— Dar cine ți-a înjurat copiii ?

— Că dacă eu n'am avut în pivniță fabrică de bani falși, ca afurisitul de Găinușă... sau trecere ca factorul... Că factorul, toată ziua-bunăziua, la domnul Lăzărică, din opoziție... Și alaltăieri, cine era cu gura mai mare la cârciumă, de te făcea în fel și chip ?... Factorul !... Că lui nu-i pasă; că el dacă vrea, mută pe învățător tocmai în Basarabia; că el se are bine cu domnul Lăzărică... Și cine s'a pus deacurmezișul ? Vasile Pagubă, sireacul !... Mă oameni buni, așa învățător ca al nostru... Dumnezeu să ni-l țină !... harnic, bun cu copiii... zi-i, tată...

— Mă omule, ascultă...

Dar țăranul băgând de seamă că învățătorul cedează, găsi de bine să treacă la atac.

— Dacă asta se cheamă mulțumire, mai bine lipsă... Mă dau și eu de partea lor... Și când o porni delegație la domnul Lăzărică, cine o să fie în fruntea lor ?...

Vasile Pagubă ! Și când s'o iscăli reclamația la domnul revizor ? Tot Vasile Pagubă întâi !... Și când domnul inspector o întreba dacă a dat bani cârciumarul...

Învățătorul se înfurie.

— Ascultă Vasile, te-am crezut om de treabă. O vorbă încă, și te dau afară în brânci.

Țăranul redeveni dintr'odată smerit. Trecuse măsura. Vasilică isprăvea școala.

— Nu ți-e rușine ?

— Apoi, ca omul la necaz...

— Ce necaz ?... Care necaz ?...

Pagubă găsi clipa potrivită. Deveni rugător.

— Să nu fie Vasilică leneșul...

— Atât ?

— Atât.

— Bine, mă... făcu răstit învățătorul, du-te cu Dumnezeu. Vasilică n'o să fie leneșul.

— Să trăiți, domnule învățător... și Vasile Pagubă o luă repede la picior, ca nu cumva învățătorul să-și ia vorba înapoi.

* * *

Toată după amiaza a alergat domnul Mulcomete, învățătorul, să-și găsească un leneș pentru piesa dela Sân-Petru. A început cu Istrate Cotârlă, omul cel mai înțelegător din sat. Dar omul cel mai înțelegător din sat a cumpănit mult propunerea, a sucit-o în minte pe toate fețele, apoi și-a făcut socoteala.

— Să vedeți, domnu învățător, eu pe Petrică îl bag la stăpân... Factorul mi-a și făcut vorba cu domnu Spineanțu, angrosistu. Tocmai ziceam, să-mi dați un certificat de vrednicie...

Zadarnic s'a străduit învățătorul. Omul una știa. Avea nevoie de certificat de vrednicie.

Atunci s'a repezit până la femeia Giurgiuț, văduva, care ca femeie nu putea avea atari socoteli.

— Aoleu, domnule învățător... Să-mi spure eu copilul... Nu-i destul că-s amărită și bătută de Dumnezeu ?... Că greu e, Doamne, fără om la casă... și nu-i săptămâna de când s'a prăpădit Duman. Că zicea alde cumătra Ionica: nu-ți face inimă rea, soro, c'avea hâbă și nu voia să tragă... Dar eu îl împerecheam la jug cu Merțan al vărului Dobrică... c'a dat, fir'ar să fie ! — Doamne iartă-mă — împelițatul peste el și degeaba l-a împuns agentul cu sula'n coastă, că tot s'a prăpădit...

Învățătorul a plecat năuc de cap. Oameni simpli !

— Să merg la plutonierul de jandarmi. El e autoritate, mă va înțelege.

Dar plutonierul era ocupat, scria de zor la un raport. Învățătorul bănuie că se preface. Prea repede îi era scrisul, prea mare atenția. Cu multe menajamente — ajunsese să-i fie teamă — explică ce-l aducea la post. Jandarmul își întrerupse lucrul și -l privi cu reproș.

— Imi pare rău, domnule Mulcomete, tocmai între noi, gradații, să fie astfel de „controverse“... Se poate, copil de militar ?...

Învățătorul își vedea planul compromis. Dela post nimeri în capul satului, la Dumitru Cherdevară, văcarul obștei.

— Vai de mine, domnule învățător, mai lesne fac o zi de clacă, cu muierea și copilul...

— Când ieși pe poartă, Leonte dintr'a patra, băiatul lui Lică Trandafir cântărețul, aducea vitele la văcar. Cum își văzu învățătorul, o rupse la fugă. În drum întâlni pe Lefteruț cu oile. Dete un chiot ca de lup și Lefteruț lăsând oile în voia lui Dumnezeu, o luă după Leonte.

Învățătorul avu un moment de desnădejde.

— Așa se prindeau soldații cu arcanul...

Dar nu putea renunța la planul său. Discursul îi era pregătit. Un nou mijloc de educație, teatrul sătesc, activitatea etică și estetică a unui învățător modern... Voia apoi să facă în necaz revizorului, un învechit, care încă se mai agita cu cooperativele și băncile populare. Sisteme perimate. Acum, o nouă spiritualitate: arta...

Gândurile i se opriră. În fața potcovăriei, Dandu, băiatul Țiganului, stând pe-o nicovală, îi zicea din vioară.

— Mă Dandule.

Norocul i-l scoase înainte. Așa era omul lui.

— Mă Dandule, vrei tu să câștigi doi lei ?

Imediat, în ușa colibeii, se văzu întreaga liotă țigănească, bătrânul potcovar, nevasta și copiii.

— Vrei mă, doi lei ?

— Vreau, săru' mâna, domnu învățător...

Învățătorul găsi de bine să angajeze și pe părinți.

— Și o cinzeacă de rachiu pentru tine, potcovarule.

— Săru'mâna.

— Apoi, să vii mâine la școală...

Potcovarul se cam întunecă. Dandu fugea ca dracu de școală. Tot repetent într'a doua. N'avea ochi să vadă cartea și potcovarul nu se prea îndesa să-l ducă înapoi.

— Păi, domnule învățător...

— Nu-i ce crezi tu, potcovarule, nu-i vorba de amendă.

— Nu ?

— Ci ca să câștige bani... să joace în fața domnului inspector, a domnului revizor și a altor domni dela oraș...

Ochii Țigănușului sclipiră de bucurie, dar și ochii bătrânilor căutau cu drag la tânăra odraslă.

— E dat dracului, domnule învățător... Face ca buhaiu și joacă în patru labe ca ursu... Ii zice și din vioară... Și cât e de mic, dar gurist ca el...

— Poimâne e Sân-Petru... Ai doi lei dela mine și tu, potcovarule, o litră de rachiu, nu o cinzeacă.

Învățătorul plecă mulțămît. În fine găsisese interpret pentru leneș. Acum discursul și ideile noi...

Când să dea colțul în ulița lui, auzi tropăind în fugă picioare goale, pe șosea.

— Săru'mâna...

Învățătorul se întoarse nemulțămît. Era Dandu.

— Ce-i, mă ?

Țigănușul își luă vocea cea mai tânguitoare, gâfâind și gata să plângă.

— O spus taica să dați cinci lei...

— De ce cinci lei ?

— Păi, două zile...

- Bine, dau cinci lei.
- Și un chil de țuică pentru ei.
- Fie și-un chil de țuică...
- Și un bariș pentru mama.

Invățătorul nu mai putea răbda :

— Mă, ticălosule, taci, că te omor... Să vii mâine, că de nu te aduc cu jandarmii... Ai înțeles ?

Țigănușul se făcu mic.

— Înțeles, săru'mâna... vin și joc... Cum ziceți Dumneavoastră... Ca buhaiul, ca ursul în patru labe...

— Mâine să fii la școală.

— Sânt, săru'mâna...

* * *

De Sân-Petru horă mare în sat. A plecat și domnul revizor, și domnul inspector, a rămas însă domnul Măicănescu, omul guvernului și domnul Lăzărică, șeful opoziției. Amândoi petrec la cârciuma lui Găinușă, căci amândoi sunt oameni populari și, când nu-s alegeri, se au chiar bine. Stau la aceeași masă cu plutonierul de jandarmi și învățătorul. Domnul Mulcomete e fericit. Succesul a fost peste așteptări. Discursul și apoi piesa. Idei noi, îndrăsnețe, dovedite aproape experimental. Etica și estetica. Dar mai ales, vechea lui ambiție literară din școală. Va scrie acum o piesă de teatru adevărată, să fie jucată la București. Visul e mai îmbătător ca vinul lui Găinușă. Trupul îi este prins aci, alături de acești oameni simpli, dar cu gândul se vede la rampă, chemat sub ropot de aplauze și de strigăte. Deodată strigătele din vis au prins făpturi aievea pe pământ. Din sus, dinspre moară se aude gălăgie, ca și cum s'ar duce în arie vaporul și treierătoarea.

— Hăis, cea... hoo... hăisa, hăisa...

Hora se sparge, drumul se deschide, cei din cârciumă sunt cu toții în bătură, să privească. Ce e ? Ce s'a întâmplat ? Un car cu patru boi frumos împodobiți scoboară. Înaintea lor e împăratul îmbrăcat ca un irod, cu sabie de lemn, chivără pe cap. Apoi spătarul, armașul, judecătorii și întreaga ceată de copii. Într'o clipă cu toții au priceput. Vin să spânzure pe leneș. Azi dimineață, la școală, lumea, copii și bătrâni, au rămas nemulțumiți. Partea cea mai frumoasă, spânzurarea leneșului, nu s'a văzut...

Carul s'a oprit în fața cârciumii. A apărut un puștean țanțoș, cu pieptul înfipt înainte și gesturile scurte. E Bebe Băgăuș, băiatul primarului.

— Mărite, împărate, ce facem cu omul acesta ?

Iar împăratul, cu vocea lui fonfă :

— De leneș ce e, vrem să-l spânzurăm...

Toată lumea petrece. Doar Ilinca nu râde. „Pesa“, pentru ea, a fost o ferită durere. Avea dreptate domnul învățător. Este altceva decât Vicleimul. Toți copiii i-au plăcut, dar mai ales Dandu. Ce avea Țigănușul în ochii lui prostiți, în trândava lui lânzezeală, dar mai ales în acel glas târăganat, moale și totuși atât de adânc.

— Muieți îs posmagii ?...

Ilinca își simte coronița tremurând pe cap. Căci, după obicei, premianții își poartă coronița ziua întreagă, la vedere.

În lume s'a făcut din nou învălmășeală. Leneșul a fost scoborît, ca să fie dus

la spânzurătoare. Cortegiul pornește la locul osândeii, în zăvoiul de peste sfoara de apă a vadului. întâi împăratul, demnitarii, apoi leneșul și în urmă soldații. Ilinca se strecoară printre soldați. Vrea să fie lângă cel osândit. Ea niciodată nu l-a urît pe Dandu, dar azi parcă-l iubește deabinelea.

— Loc, loc... faceți loc, țipă armașul.

Vrea să expună bine spectacolul.

— Nu există iertare, fonfăe împăratul. Moarte celor netrebnici !...

Atunci călăul a aruncat frânghia peste o creangă de copac, soldații au legat mâinile condamnatului, la spate, și armașul i-a băgat capul în laț. Fiecare cu rolul lui.

Ilinca urmărește însă mișcările Țiganului. Este așa de nepăsător, ca și cum nu el, peste câteva clipe, n'are să mai fie în viață. Și o doare inima după potcovar și potcovăreasă. Are Dandu și o soră, tot Ilinca... Și pe urmă, e mic, copil ! Leneș, leneș, dar copil... Deodată răsuflarea i s'a oprit în piept. Călăul a tras de frânghie și parcă Țigănușului i s'au holbat ochii și un horcăit i-a ieșit din beregată. Ilinca n'a mai știut ce face. S'a repezit la Țigănuș și cu amândouă mâinile s'a prins de laț, trăgând în jos. Călăului i-au slăbit puterile și a slobozit frânghia. Invălmășeală, râsete, scandal. Ilinca fuge cu frânghia; se simte urmărită.

Dar ea e sprintenă la fugă, n'o ajunge nici dracu, cunoaște zăvoiul pom de pom și are socotelile ei la ferit și ascunziș. Aruncă frânghia, ca să împiedice pe urmăritori și apoi din nou o pornește, tot cotind și ocolind, până ce i se pierde urma. Atunci stă puțin să se odihnească. Din depărtare vin sunetele muzicii. Hora a început, teatrul s'a terminat. Gândul ei e din nou la Dandu. Ce-o fi făcând ? Binișor, ia drumul înapoi. Dintre tufani a văzut frânghia. Prin urmare n'a mai fost spânzurat în lipsa ei. Strânge frânghia și mototol o ascunde în frunziș, apoi mai curajoasă se îndreaptă spre locul execuției. Aci găsește pe Dandu muncindu-se să-și deslege mâinile. Ilincuța e fericită că-i poate veni în ajutor.

— Mi-ai adus banii ? se răstește Țiganul necăjit.

Fetița încercă o părere de rău. De ce o înfrunta ? Ca și cum ar fi vinovată. Adevărat, copiii au promis Țiganului doi lei. Dar ceilalți, nu ea...

— Aduseși banii ?

— Ba.

— Du-te după bani... îi poruncește el.

Vorba Țiganului e aspră, urâcioasă. Altul era cel de adineaori, leneșul trântit în car sau vinovatul gata de spânzurat. Cu aceiași ochi, altă privire; cu același chip, altă făptură.

— Mă Dandule, bani n'am...

— Atunci ce-mi dai ?

Fetița stă un moment încurcată, dar iute își revine.

— Uite, Dandule, ce-ți dau...

Și desprinzându-și coronița de pe cap, o trece cu multă smerenie pe capul Țiganului. Dandu a rămas nemișcat. Inima ei se umple iar de fericire. Cu aceiași ochi, altă privire; cu același chip, altă făptură...

P O E Z I I

DE

G H. T U L E Ş

INCHINĂCIUNE

Voi strânge-un coş de mere (şi flacăra şi jar)
Livezii ce suceşte tulpini cu brâu de var,
Voi spânzura la toate ciorchini cu sânge greu,
Deasupra voi aşterne o umbră cu răcoare
Şi voi porni prin rouă să 'nchin culesul meu
Troitei răstignite cu braţele pe soare.
Câmpia prinsă 'n drumuri şi 'n petece de grâu,
Cu margini îmbulzite de maci şi albăstrele,
Va 'ngenunchia în preajma închinăciunii mele
Imi va 'nflori în taină un pumn de flori la brâu
Şi-mi voi simţi tulpina crescând cu rădăcini
Şi ramuri încărcate cu roadă şi lumini.

SEARĂ PE CÂMP

Sfinţitul scoate umbră din grâu şi bolovani,
Prin care poticneşte o turmă cu ciobani
Spre stâna zăvorită în negura de seară.
Câini, speriaţi de umbră, o latră ca la ţară
Şi oile, grămadă, se ţin după măgar.
Ciobanii, pe la margini, dau chiote şi rar
Grăesc câte-o frântură de dor, ca totdeauna.
Grea negura miroase amar ca mătrăguna
Şi proaspăt câteodată, ca un ogor întors.
Se desluşesc aproape clăi galbene de orz
Şi când se uită baciul din urmă către stână :
Torcea lumină luna ca un fuior de lână.

CÂNTEC NOSTALGIC

DE

VIRGIL CARIANOPOL

Noaptea peste turme de doine cărunte
Pe unde aprind stelele focuri în munte
Pe unde vin umbre obosite la denie,
Iți mai aduci aminte de mine Oltenie ?

Țară de basm, drum de baladă
Cununie de argint și zăpadă
Mi-au împietrit amintirile ca munții Parâng
Și am uitat peste tine să plâng.
Nu m'a mai adus nimeni înapoi
Să scutur din buciume turme de oi
Nu m'a mai adus nimeni lângă tine
Să desgrop umbre dela Cozia și dela Rovine.

Am rămas departe Oltenie și străin...
Cântecele mele până la tine nu vin.
Nu-ți mai cunosc nici umbrele nici livezile
Ți-am uitat și apele și zăpezile.
Nu-ți mai știu nici doinele, nici trecătorile
Și nu-mi mai amintesc dacă ți-am sărutat cândva florile...

Cântec de zări, amintire moartă
Visul pe acolo ca pe-o stafie mă poartă.
Nu mai știu nici eu, ai fost soare
Ți-am culcat vreodată tinerețea mea la picioare ?
Fată morgană, val de spume,
Drum care duce în mine și'n lume,
Oltenie, Oltenie,
Nu cumva ai fost și tu ca atâtea altele tot vedenie ?

D O M N I Ț A

DE

A U R E L S A N G E R

Limpede licăre lacu'n lumină;
Susură șoapte șipotul singur;
Vrăji viclenește verzui un buratic;
Foșnete flutură flamuri de frunze.

Chicote cârâe'n codru cintezii
Țipă o țarcă și țiuie valea ;
Mormăe ursul la murele negre ;
Ape albastre alungă amurgul.

Poteca'n pădure pătrunde pribeagă ;
Colindă spre culme, cotește un țanc
Și saltă sprintară șuvoiul sălbatic,
Se'mpiedică'n trunchiuri vânjoase de brazi.

Haiduc, — hohotește haotic ecoul ;
Vin lent, legămate liniști lunare,
Din văi trăgămate, târziu când apare
Domnița în vâl de mătasă și aur.

M A N U S C R I S

DE

PETRE PAULESCU

Stă gândul despletit pe file
Și ochii fug pe stih mistuitor ;
Grăbesc și sui pe trepte de dactile
Și pe trohei cobor.

E manuscrisul meu cioplit în vis
Și 'n piatră nestemată de alean ;
In el zoresc mereu spre paradis
Elan după elan.

Pe la răscruci pui semn de întrebare
Și 'ndoliez caetul cu 'ntrebări ;
Mă dăruesc — risipă de dogoare —
In lungi peregrinări.

Și epilogu-i han în manuscris.
Imi fac popas... vreme iarăși să despici.
Și cât am mers mă văd tot mai închis
Că n'am făcut nimic.

UVERTURA LUCEAFĂRULUI*)

DE

D. CARACOSTEA

Privite plastic, cele șapte strofe dela începutul poemei par un pridvor care, îndreptându-ți privirile spre construcția arhitectonică, te invită să intri; considerate muzical, sânt ca o uvertură care așează măestrit temele și te prinde în ritmul întregului. Alcătuiind un grup, sunt deosebit de potrivite să dea într'un ansamblu redus o icoană de natura și varietatea mijloacelor expresive ale poeziei eminesciene. Ele n'au fost scrise la acea înaltă temperatură când cuvintele izvorăsc tumultos și avântul exprimării trebuie să fie înfrânat puternic, ca să nu turbure conștiința artistică. Dar n'au fost nici lucrute la rece : au fost plăsmuite după ce icoana totală se conturase în trăsăturile esențiale. Intre creator și operă, în acel stadiu, era deci destulă apropiere, pentru ca el să trăiască viu dinamica ansamblului, și totuși suficientă distanță pentru calmul necesar voinței de a plăsmui. Iată de ce grupul de strofe introductive este caracteristic pentru conștiința lui artistică. Deși versurile sunt vii în amintirea tuturor, voi cita pe rând strofele, pentru ca cititorul să poată urmări viața expresiei fără să-și mai împrăștie atenția recurgând la volum. Citatele sânt după ediția d-lui *D. Mazilu*, singura pe care se poate pune azi temei.

În galeria de portrete zugrăvite de Eminescu, Cătălina, ca femeie frumoasă, are locul de frunte. Se diferențiază de altele prin rotunjirea clasică a portretului. Aici îl consider în ansamblul poemei, ca moment inițial :

A fost odată ca 'n povești,
A fost ca niciodată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată.

Tipul de frază al portretului este forma închisă. Elementele pregătitoare înra-mează esențialul, care apare la sfârșit. Cum din ceața depărtării prinde a se lumina un peisaj de munte, astfel din atmosfera basmului răsare, în versul al patrulea, figura fetei de împărat. Observați cum aici, ca și în alte contexte, subiectul logic este anume așezat la sfârșitul frazei, devenind obiectul către care este atrasă privirea.

Pentru că poema cerea o deplină atmosferizare în lumea basmelor, tradiționalul *a fost...* pus în fruntea primului vers cu corelatul *odată* și repetat la începutul versului al doilea, pentru a da prilej să se pună un deosebit accent pe corelatul *ca niciodată*, imprimă caracterul celor două versuri și prin aceasta, tonul grupului. La prima vedere, repetarea lui *a fost*, mai ales la început unde sânt reduse elemente de

*) Din *Arta Cuvântului la Eminescu*.

încordare, ar putea să pară un semn de resurse modeste. Dar prin încadrarea ritmică, stereotipul iese din sfera poporană.

Cu deprinderile critice noastre curente, se va părea desigur curios că mă opresc să descriu și să discut valorile acustice. Dar repet : după cum diamantul, ca să strălucească, are nevoie de lumină, tot astfel versul se cere trăit acustic. Și pentru că în lectura expresivă verba volant, pentru precizie se cere descriere amănunțită, chiar când ar putea să pară pedantă.

Pe când în primul vers *a fost* face una cu *odată*, într'al doilea este spațiat nu numai prin sfârșitul versului anterior, dar și mai ales prin cesura care, în chip neobișnuit, cade imediat după acest prim iamb. Izolarea aceasta prin pauze dă relief cuvântului. Primele două versuri sânt dominate de felul cum răsună aici corelatele *odată* și *niciodată*. Am auzit începutul acesta rostit cu accentul dinamic pe aceeași silabă în ambele cuvinte ca în vorbirea obișnuită. Nu cred că Eminescu ar fi fost încântat. Cuvântul *niciodată* are un dublu accent, variabil după afect, după sublinierea înțelesului și după acordul major sau minor al ansamblului. Să citească cineva aceste versuri cu obișnuitul accent paroxiton pe *niciodată* și va simți numaidecât ceva retoric. În schimb, accentul principal pe prima silabă relevă de la început unicitatea frumuseții. Fiind așezat înaintea pauzei celei mai prelungite din interiorul strofei, exact la mijloc, felul accentuării imprimă strofei, și prin aceasta întregului grup, un ton deosebit. Accentuarea ambelor cuvinte pe aceeași silabă ar imprima un acord major. Aceasta însă nu concordă cu ritmica celor șapte strofe de la început, care toate sânt în ton minor, afară de cele cinci tacturi finale din strofa a treia, unde (lucrul este vrednic de reținut) pentru prima oară este vorba de lucefăr.

În stereotipul *a fost odată*, accentul crește de la primul la al doilea cuvânt. Dar în poemă, potrivit contextului, *odată* nu poate marca un crescendo. Accentul se menține la aceeași înălțime ca și în primul iamb, iar relieful cuvântului este obținut printr'alte mijloace: printr'o rostire mai prelungită a silabei fundamentale; prin accentul redus al iambului următor, efectul cesurii feminine după *odată*. Într'adevăr, cesura masculină, urmând după o silabă accentuată, marchează o mai lungă întrerupere, așa încât emistihul apare mai rotunjit; dimpotrivă, cesura feminină, urmând după o silabă neaccentuată, are ca efect un mai redus accent în măsura următoare. Astfel, prin cesura feminină, disolvarea celui de al treilea iamb ar fi supărătoare, dacă cele două silabe n'ar fi rostite cu un accent mai redus. Această reducere a iambului al treilea este încă o contribuție la relieful cuvântului *odată* și pregătește un accent mai viu pe ultimul cuvânt al versului.

Pauza mai mare, care în chip firesc urmează după versul al doilea, pregătește rotunjirea acustică a emistihurilor versului al treilea.

În chip simetric, ambele emistihuri au accent suitor. Vocalele accentuate de la sfârșitul emistihurilor au o rezonanță acustică sporită prin faptul că sânt urmate de consoanțele constrictive *r*, *ș*, care au valoare durativă și alcătuiesc un fel de rezonator. Dar atunci cum se face că în al doilea emistih, *împărățești*, impresia acustică este mai puternică ? De sigur nu printr'un accent dinamic sporit, căci aceasta ar duce la retoric și la ton major, ci datorită consoanței *ș*, care aici este un rezonator mai puternic decât *r*.

În această ambianță fonetică, ar fi o greșală să accentuezi crescendo ultimul vers al strofei, așa cum se face adesea. Firește, tot ce precede a fost merit să ne apropiem de cuvântul așezat la sfârșitul frazei. Și tocmai pe acest cuvânt accentul acustic este mai redus, mai întâi pentru că prin el se desleagă încordarea anterioară, apoi pentru că are o valoare stilistică prin superlativul care îl precede, în sfârșit pentru că

era necesar să se reia crescendo în strofa a doua descrierea fetei. Această încadrare dă cuvântul valoarea lui unică. Dar nu numai atât. În formele anterioare, Eminescu încercase să sugereze frumusețea prin diferite metafore, dar a renunțat la calea aceasta. În sine, expresia *o prea frumoasă fată*, la care s'a oprit, nu intră în categoria imaginilor poetice, circulă în vorbirea curentă. De ce Eminescu n'a stăruit să dea aici o metaforă? Pentru că orice metaforă este o relativizare și el simțea nevoia să actualizeze un absolut. De aceea și alege superlativul absolut. Dacă ar fi dat „cea mai frumoasă fată”, forma aceasta, care presupune asemănarea cu alte frumuseți, ar fi însemnat o notă de relativ, de explicit.

De altă parte, o metaforă, oricât de strălucită, îngreuează posibilitatea de dezvoltare. Și am văzut că strofa întregă este ca un pervaz pentru imaginile strofei a doua.

Dacă frumusețea absolută sugerată astfel n'are nimic din ceea ce se cheamă o imagine, în schimb expresia este secundată de valoarea fonetică a vocalelor. În acest final de strofă, în toate silabele accentuate, apare și în diftongi ce dau durată, și separat, vocala *a*, aceea care dintre toate are o rezonanță mai largă.

Superlativul absolut *o prea frumoasă fată*, secundat de această expresivitate a sunetelor era de ajuns pentru a așeza în centru obiectul către care este atrasă privirea, dar nu era de ajuns pentru a ne sugera icoana. Astfel, și prin ritm, și prin cuprins, superlativul absolut se cerea prelungit pe linia descrierii. De aici, strofa a doua:

Și era una la părinți
Și mândră 'n toate cele
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele.

Cu minime excepții, imaginile, expresiile și rimele acestei strofe sânt de origine poporană. Primele două versuri, prin amintirea părinților și prin amănuntele sugerate de expresia *toate cele*, ne apropie cu măsură de cercul verosimilului; zic cu măsură, pentru că desfășurarea poemei cerea ca figura fetei să fie din nou proiectată în atmosferă ideală. Astfel în chip simetric, după două versuri care ne apropie de cotidian, urmează două versuri care ne înalță în lumea ideală.

Deși elementele strofei sânt de origine poporană, deosebirile de efect sânt considerabile. Izvoarele poporane au pus la îndemână, poetului variante a patru versuri cu măsură trohaică și rime perechi. Fiecare pereche de versuri conține o comparație ca următoarea :

Am fost una la părinți,
Ca și luna între sfinți,
Și le-am fost de mângâiere,
Ca și luna printre stele.

Releviez și aici o transpunere din relativ în absolut. În textul poporan, fata era frumoasă ca luna, pentru părinții ei, ceea ce este o relativizare. În poemă, ea este minune de frumusețe în ea însăși.

Transpunerea versurilor din troheu poporan în iamb, păstrează totuși nealterat unii termeni ai comparației. Acei care văd, în bloc „între troheu și iamb o deosebire esențială, unul „coborîtor“ și celalt „suitor“, deci un ton sufletesc deosebit, au prilej să observe aici cum grupe asemănătoare pot intra în interiorul și în finalul unor versuri de structură eterogenă.

O nouă posibilitate acustică era cuprinsă virtual în versurile poporane : rima

interioară *una-luna*, dar acolo ea cădea în două versuri consecutive. Aici ea apare la sfârșitul primului emistih și apoi simetric în aceeași poziție, însă în ultimul vers. La aceasta se adaugă de fiecare dată un resonator special. În primul vers, iambul inițial este o măsură de durată, nu și de accent. În ultimul vers, emistihul care urmează după *luna* n'are un accent sporit, ceea ce contribuie ca rima interioară să răsunе în toată plinătatea.

Expresia *toate cele*, și ea de origine poporană, este redarea moldovenismului „tăți șeli”. Dar în graiul dialectal accentul stă pe al doilea cuvânt, pe când la Eminescu accentul dominant al versului stă pe cuvântul *toate*, ceea ce îl scoate din cotidian, dând un alt orizont expresiei, ceva de absolut. De altă parte, comparația care, în chip obișnuit, introduce un element de relativ, aici, înălțându-te la cel mai înalt termen, are un răspicat caracter de absolut în concordanță cu elementele primei strofe.

Astfel, elementele acustice colaborează cu cele plastice și fac din acest portret un tot neuitat, care te prinde în desfășurarea poemei.

Strofa a treia marchează un început de acțiune :

Din umbra falnicelor bolți
Ea pasul și-l îndreaptă
Lângă fereastră, unde 'n colț
Luceafărul așteaptă.

Și odată cu începutul acțiunii apare și o mișcare mai vie a versurilor. Câteodată pauzele dispar, tocmai unde schema le-ar cere mai pronunțate : la sfârșitul versurilor; pentru a se mlădia mai pronunțat mișcării, pauza cade în cuprinsul versului următor. Dar această distribuție neregulată a pauzelor ar introduce o neliniște care n'ar cadra cu începutul poemei. Ea este atenuată prin simetria accentelor : afară de ultimul emistih, celelalte sânt tot atâtea unități urcătoare. În privința aceasta este un contrast între primele două strofe și cea de a treia. Într'adevăr, din cele opt versuri de până acum, singur versul al treilea conține numai emistihuri urcătoare. Restul este o împletire de urcare și coborîre, din necesitățile ritmice arătate. Dimpotrivă, în strofa a treia toate emistihurile au accent urcător, afară de ultimul care, căzând la sfârșitul frazei, în chip firesc coboară. În diversitatea produsă prin alunecarea vocii și strămutarea pauzei dela sfârșitul la mijlocul versului, ca de pildă în *ea pasul și-l îndreaptă lângă fereastră*, unde pauza primului emistih aproape nu se simte, iar pauza de sfârșit de vers, după *îndreaptă*, dispăre cu totul, arătata succesiune simetrică de emistihuri în ton urcător introduce o unitate. Aceasta, contrastând cu fluctuațiunile strofelor anterioare, marchează începutul acțiunii.

Ca viziune plastică, e de remarcat cum fondul pe care de la început apare Luceafărul este cel întunecos sugerat de primele cuvinte ale strofei: *din umbra...* Și nu este o întâmplare, că, în ultima strofă, direcția către care se îndreaptă el este tot acest fond întunecos : *spre umbra negrului castel*. În planul viziunii spațiale, aceste opoziții de lumină și de umbră, variate și gradate neconținut, vor rămâne o constantă a expresiei, fiind una din fețele motivului.

Acustic avem prilej să vedem cum același cuvânt în două poziții deosebite are și valori deosebite. Deși în ambele versuri amintite cuvântul *umbră* face parte din primul iamb și are accentul firesc, totuși modul accentuării este deosebit. Cine observă bine graiul nostru poporan își dă seama că, în afară de curentul accent dinamic caracteristic limbii noastre, în vorbirea afectivă apare adesea și o rostire pre-

lungită a vocalelor de bază. Avem deci și un accent de durată. O astfel de rostire avem în primul vers. Ambianța acustică de unități ritmice urcătoare și dinamice, dă relief accentului de prelungire. Același cuvânt însă din penultimul vers al strofei a șaptea, nu mai face parte dintr'un vers cu toate accentele suitoare. Strofa finală a introducerii nu se poate încheia cu un accent retoric, nu are nimic exploziv în ea. Astfel versul *spre umbra negrului castel* se cere rostit pe un ton scăzut și menținut la același nivel, iar cuvântul *umbra* este plastic covârșit de adjectivul *negru* — imediat următor.

Ca mișcare, există în strofa a treia un paralelism ritmic între acel enjambement, menit să arate mișcarea ei spre el — și restul strofei alcătuit din tot atâtea măsuri și menit să sugereze mișcarea lui spre ea.

Intr'adevăr, primul legato este evident, iar pauza după cuvântul *colț* dela sfârșitul versului al treilea este minimă: a reliefa cuvântul *colț* ar însemna să introduci aici un accent aproape ridicol, atât de mult ar fi în contrast cu firea înaltă a luceafărului.

Astfel, în chip simetric, imediat după primul enjambement, urmează un al doilea, menit să arate mișcarea paralelă a luceafărului.

Relevez impresia acustică prin care se încheie strofa. În versul *luceafărul așteaptă* sânt numai două accente. Ambele cad pe vocala *a*. În primul cuvânt nu avem un diftong, ci numai un semn ortografic. A simți aici un diftong însemnează a ne lăsa stăpâniți de icoana scrisă a cuvântului. Intr'al doilea cuvânt, diftongul *ea* domină vocala *a*. De altă parte, în ultimul iamb, vocala *a* neaccentuată din *așteaptă*, fiind urmată de consonanta durativă *ș*, are mai mult răsunet decât mijlocia unei vocale neaccentuate. Reținem deci că după finalul primei strofe: *o prea frumoasă fată*, în care accentele cad pe silaba *a*, primul vers subliniat fonetic prin valoarea aceleiași vocale accentuate este finalul strofei a treia. De aici o serie de întrebări: nu sânt și alte corespondențe acustice de același fel, din ce nevoie expresivă au izvorât, în ce loc anume și cu ce efect?

În grupa strofelor introductive, ultimele trei emistihuri ale strofei a treia și mai ales versul final al acestei strofe, subliniat acustic în felul arătat, se reliefează și printr'un ton deosebit. Am văzut cum, de la începutul poemei, apare tonul minor și el domină în toată uvertura. Pe fondul acesta bine caracterizat, întâia manifestare a luceafărului, acel

Luceafărul așteaptă

se reliefează printr'un ton major — ceea ce este departe de a fi o întâmplare.

În contrast cu icoana statică a fetei de împărat, aceea a luceafărului, cu atributele lui: lumină, planare, putere, este sugerată prin verb în chip mai aproape de dinamic, decât de static, ea privea cum el *răsare, străluce, conduce*. De unde strofele anterioare au numai câte două verbe, cele mai multe statice, strofa descrierii lui are patru verbe, toate înfățișând nu relativizarea acțiunii — nu menținerea ei pe același plan prin trăsături secundare, ci tot atâtea mișcări înfățișând aspecte verbale absolute. Reținem accentul de înțeles pe ideea de conducere.

Imperfectul *privea*, care introduce strofa, este un mijloc de trăire în trecut. Venind după prezentele din strofa anterioară, menite să ne apropie pe cei doi, și și înainte de verbele la prezent, menite să ne actualizeze icoana, valoarea lui de adâncire în trecut este sporită. Dar icoana lui este văzută de fata de împărat și, în strofa următoare, ea nu privește, ci îl *vede azi*, îl *vede mâine*. În capitolul unde am discutat teoria fragmentelor tipice, am arătat deosebirea între *a vedea*, mărginit la

sensorial și a *privi*, care trece de senzație și prinde adânc complexul sufletesc. Cineva ar putea să vadă o contradicție între diferențele stilistice relevate acolo și valoarea imperfectului *privea*, care introduce imaginea luceafărului, văzută de fata de împărat. Dar observați cum valoarea absolută a verbului *privea* este bemolizată prin determinarea *în zare*. A *privi* este mai mult ca a *vedea* și a *vedea* mai mult ca a *zări*.

Privirea în zare deschide de la început perspectiva de nemărginire, care caracterizează poema. Fata îl zărește nu pe *mare*, ci pe *mări* și imensitatea evocată de acest plural este întregită de *mișcătoarele cărări*, care colorează vizual imaginea și totdeodată ne-o apropie.

Dar măestria cea mare în acest portret stă în felul cum valoarea este subliniată acustic. Pentru Eminescu, muzica este arta menită să te apropie mai adânc de esența vieții. Nu este deci de mirare că, paralel cu mijloacele plastice arătate, poetul desfășoară aici o suverană măiestrie acustică, menită să întregească ceea ce mijloacele plastice nu puteau spune.

Observați rimele interne : *zare-răsare*, imediat înaintea cesurii primelor două versuri, și apoi a treia rimă internă din cuprinzătorul cuvânt *mișcătoarele*, care domină versul al treilea. Observați mai ales cum în toate aceste rime accentul cade pe vocala *a*, care are nu numai fireasca rezonanță mai vie, dar aici este urmată de consonanta durativă, *r*, care dă valoarea și mișcarea silabelor.

În această strofă, la armonia obișnuită se adaugă, ca mijloc special de expresie, o frecvență unică a acestei consonante durative, în contrast cu toate strofele grupului. În strofa de descriere a luceafărului sânt zece silabe însoțite de *r*, în strofa anterioară, șase, în cea următoare, trei. Și, fapt sugestiv: privind ultimele două strofe ale introducerii, în penultima, unde este vorba numai de mișcarea sufletească a ei, sânt numai două sonante durative *r*, pe câtă vreme în strofa imediat următoare, unde e vorba numai de mișcările lui sufletești, numărul sonantei sporește la opt. Dacă la aceasta adăugăm și frecvența celorlalte consonante durative mai puternice, se impune concluzia că dintre toate strofele introducerii, acelea, în care expresivitatea consonanțelor colaborează mai frecvent și mai viu cu puterea expresivă a vocalelor pentru a reda o valoare, sânt strofele unde e vorba exclusiv de luceafăr.

Cineva ar putea contesta valoarea acestor observații obiectând că sânt lucruri de amănunt cu caracter discursiv. Dar când ele izvorăsc din adâncimea creațiunii, a le trăi conștient însemnează a te înălța la o contemplare de o calitate superioară.

După cele arătate, să lase cineva să răsune în el strofa :

Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce,
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

De bună seamă, tehnica desvăluită a acestui portret îi va mări farmecul. După cum în plastică, tot astfel și în poezie, a vedea o desăvârșire formală și a o transmite însemnează un spor de emoție aleasă. Și încă n'am relevat toată armonia acustică, între altele impresia de depărtare a rimelor în *u* accentuat și paralelismul grupului de consonante *str* și *gr*, exact în aceeași poziție, căci preced silabele accentuate ale rimelor. Astfel, valoarea întipuită în descrierea Luceafărului prin mijloace plastice este însoțită de o măestrărită expresie acustică în acest pridvor care este introducerea poemei.

Nu numai în cuprinsul strofelor, dar și în întregul grup al uverturii există o simetrie în distribuția vocalelor accentuate. E sugestivă alternanța vocalizării versurilor finale ale strofelor. Simetric, versul ultim în cele patru strofe fără soț are în silabele dominante repetat sunetul *a*, pe când versul ultim al celor trei strofe perechi n'are în poziția aceasta finală nicăeri sunetul *a* accentuat. În privința aceasta, un efect acustic deosebit stă în contrastul dintre versul final al strofei a cincea, care arată mișcarea de iubire în sufletul lui: *îi cade dragă fata*, alcătuit numai din silabe cu *a* accentuat, și versul ultim al strofei următoare, care arată mișcarea în sufletul ei: *și sufletu-i se împle*, vers țesut numai din accente întunecoase, care cu atât mai mult contrastează cu versul final al strofei următoare. Încheind introducerea, versul: *când ea o să-i apară* te invită parcă să urmărești desfășurarea poemei.

Această simetrie acustică este în strânsă legătură cu așezarea simetrică a strofelor, potrivit conținutului. După două strofe de descriere a ei, două strofe de încadrare și descriere a luceafărului. După portretele celor doi, urmează o strofă — a cincea — în care primele două versuri sânt sintactic și lexical divizate în monedă mărunță, ca pentru ceva cotidian, arătând nașterea iubirii ei, iar ultimele două versuri arată într'un contrastant ritm larg nașterea iubirii lui.

Temele puse astfel față în față sânt reluate apoi fiecare în câte o strofă deosebită. Strofa a șasea desfășoară linia iubirii ei, urmată de ultima strofă, care zugrăvește începutul iubirii lui. În penultima strofă, unde e vorba de sentimentul ei, sânt mai multe vocale accentuate întunecoase, între care cele din rimele perechi au o durată mai mare: *tâmples — împle*.

În contrast cu aceasta, versurile din ultima strofă au în întreaga structură ceva mai luminos, vizibil mai ales în ultimul vers, privit în opoziție cu ultimul vers al strofei anterioare. Mijește astfel o opoziție între lumea văzută de ea și lumea văzută de el, aceasta din urmă în finalul uverturii:

Și cât de viu s'aprinde el
În orișicare sară
Spre umbra negrului castel.
Când ea o să-i apară.

Astfel, prin toate mijloacele arătate: adâncirea în trecut, portretele, opozițiile de lumină și de umbră, sugestiile acustice și variațiunile ritmice, imaginile și valorile sintactice, — temele se așază simetric, se apropie și se împletesc, apoi se diferențiază schițând un dramatism care te prinde în desfășurarea poemei. Când ai ajuns la ultimul vers în care, ca o perspectivă spre ce va urma, domină așteptarea: *când ea o să-i apară*, este atâta încordare încât ești dus vrăjit spre inima poemei.

Astfel, uvertura stă mărturie de o rară conștiință artistică. Prin toate măestrile arătate, dându-ne măsura de cât preț punea poetul pe această plăsmuire, avem un îndemn mai mult să trăim și să urmărim până în ultimele nervure ale expresiei ceace este unic în această creațiune.

Puținii nobili care vor adânci interpretarea aceasta, vor înțelege că nu e vorba numai de suprema creațiune eminesciană, dar și de acest punct arhimedic după care critica este însetată azi: mijlocul de a capta esențialitatea însăși a poeziei.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

CONGRESUL TEOLOGIC DELA ATENA

Dintre problemele care preocupă și animă astăzi ortodoxia cred că tendința spre *ecumenicitate* este fenomenul ei cel mai caracteristic. Articulată și difuzată în baza principiului naționalității, caracteristic ei, în o multitudine de biserici autocefale, ortodoxia simte că s'a ajuns la limitele unui proces peste care nu se mai poate trece, dar pe care nu-l poate *absolutiza*, fără a-și primejdui ceva din ființa ei fundamentală: *unitatea și ecumenicitatea*.

Evident, procesul acesta de diversificare și naționalizare îi este propriu și-i era și necesar. Dealungul istoriei, destul de vitrege pentru ortodoxie, ea l-a afirmat și satisfăcut. Dar saturat odată procesul diversificării și naționalizării, ortodoxia își cere, ca un reactiv necesar, revenirea la sursa-i comună de origină: la unitatea ei harică și canonică, la *ecumenicitate*.

Această organică tendință spre ecumenicitate, a fost, în stare latentă, permanentă în ortodoxie. Timpurile de astăzi cer însă o mai puternică accentuare a ei în opera de manifestare comună a Bisericii.

Treptata lichidare a imperiului otoman a sfârșit și ultima formulă geografică și politică, care, accidental, ținuse legate între ele cele mai multe dintre bisericile naționale, inclusiv istoricele Patriarhii orientale. Dispărută această artificială platformă de unitate, ortodoxia a trebuit să revină la vechiul și adevăratul ei drum de comuniune reală dintre singuratecele părți ale trupului neîmpărțit al Bisericii lui Hristos, care au fost *Sinoadele ecumenice*.

Pornind dela acest gând Patriarhia ecumenică a și propus, încă din 1921, convocarea la Ierusalim a celui de-al 8-lea sinod ecumenic. Fi-rește, sub această formă, ideea era irealizabilă. Căci, convocarea unui sinod ecumenic cerea, în primul rând o serioasă și îndelungată pregătire din partea tuturor bisericilor, spre a se înlătura toate piedicile pe care mii de ani, trăită

mai mult sub spiritul local al bisericilor particulare, decât sub conștiința comună a unei vieți unitare, le pusese în cale. De aceea gândul temerar al convocării unui sinod ecumenic a fost înlocuit cu ideea ținerii unui șir de conferințe și sinoade panortodoxe, menite a pregăti terenul pentru marea mobilizare a conștiinței comune ortodoxe care trebuie să fie mult așteptatul sinod ecumenic.

Am avut astfel conferința panortodoxă de la Constantinopol, căreia i-a urmat apoi adunarea delegaților sinodali de la Vatopedi-Atos din 1928. Sinodul de la Vatopedi, deschis sub perspective atât de frumoase, s'a închis fără a lua vreo hotărîre. Mai mult, încă o nouă convocare a lui a fost socotită fără utilitate. Din ce motive anume, nu e locul să discutăm aici. Fapt e, că prin aceasta, ideea pregătirii bisericilor în vederea convocării unui sinod ecumenic, a fost, în ce privește ierarhia superioară cel puțin, abandonată. Ceea ce socotim noi a fost o mare, o neiertată greșală.

Dar ideile mari, odată intrate în circulație nu dispar, ci lucrează în adânc, revenind la suprafață, atunci când noi condiții le cheamă la viață. Ideea reintrării în ritmul ecumenicității părăsită de ierarhie a fost reluată de profesorii de teologie și din impulsurile ei a răsărit și gândul congresului ținut la Atena între 29 Noembrie și 6 Decembrie 1936.

Plănuțit mai de demult de profesorii de teologie ortodocși, reușiți în congrese mondiale sub egida Alianței pentru înfrățirea popoarelor prin biserici, el și-a căpătat consistență și și-a fixat programul de lucru, în conferința de la București din Mai 1930, cu care ocazie s'a obținut adeziunea tuturor facultăților teologice ortodoxe existente astăzi în lume. Pe baza programului de la București s'a ținut apoi congresul de la Atena. Și faptul că acest congres s'a ținut, că a isbutit să se țină, constituie sin-

gur un eveniment de o capitală importanță pentru lumea ortodoxă. Căci e pentru prima dată în anele ortodoxiei, când un astfel de congres se adună. În trecut, în plina epocă a ecumenicității, se adunau în soboare ecumenice sau locale ierarhii, mulți dintre ei străluciți teologi. Nici odată însă teologii ca atare. Școalele teologice, unele din ele de strălucită faimă și adâncă vechime, cum au fost cele din Alexandria, Antiohia, Cesaria sau Ordessa, au reprezentat tendințe și curente particulariste, adesea chiar antagoniste.

Cei ce țineau strânse firele comuniunii erau ierarhii. N'a fost altfel nici mai târziu, când locul soboarelor l-au luat înaltele centre de cultură teologică care au fost universitățile. Maeștrii de teologie din aceste vremuri, cultiva cu predilecție problemele care deosibeau între ele școlile și bisericile și nu pe cele care le uneau.

Timpurile de astăzi cu atacurile concentrice contra creștinătății de pretutindeni și situația precară în care se găsește cea din Răsărit au determinat o schimbare de poziții. Și în vreme ce ierarhia se lăsa încă debordată de balastul istorico-politic, care a făcut zid compact de despărțire din ușoarele linii de demarcații dintre bisericile locale, profesorii de teologie cred că singura rețetă de salvare e refacerea în duh și faptă a marii ecumenicități creștine. Vor isbuti ei acolo unde pare să fi eșuat ierarhii?

Să sperăm că da. În orice caz, congresul dela Atena e prima încercare. Și după cum au decurs lucrurile, o *fericită* încercare. Căci sarcina ce și-o asumase acest prim congres al teologiei ortodoxe nu era de loc ușoară. Însăși problemele care au fost puse în discuție, care fatal trebuiau să fie puse în discuție cu toată grija avută la delimitarea lor, ridicau multe și îndelungate controverse, inerente îndelungatei perioade lipsită de contactul de gândire în lumea ortodoxă. Căci în tot acest răstimp, fiecare biserică și-a creiat pentru diferitele probleme un fel propriu de a le accentua și articula în legătură cu contingentele timpului, evoluția statului și geniul poporului sau al rasei.

Spiritul slav, aplicat spre misticism și mesianism, a evoluat pe linia de gândire a ortodoxiei altfel decât spiritul grec, raționalist, dialectic și istoricist. După cum altfel s'a reflectat și s'a realizat acest duh al ortodoxiei pe substratul latin al rasei noastre, predominată de tradiționalism și organicism.

Astfel slavii — și în speță Rușii, au elaborat o întreagă eshatologie și antropologie plină

de un accentuat tragism mistico-asiatic, pe când Grecii s'au menținut într'o permanentă efortare de a potrivi mersul ortodoxiei cu propriile lor destine naționale. S'a ajuns astfel de a se vorbi de o ortodoxie slavă, alături de una greacă, sau de o ortodoxie slavo-greacă prin ridicarea acestor coeficiente particulariste la rangul de tribute proprii ale ortodoxiei. Între ele biserica română, a păstrat cu simțu-i latin de măsură drumul drept al ortodoxiei. De aceea n'a fost o simplă întâmplare, că ultima dată, când ortodoxia a mai vorbit în limbajul comun al comuniunii ecumenice a fost sinodul de la Iași, când s'a și stabilit dreptarul comun de mărturisire al ortodoxiei.

Congresul teologic de la Atena a fost, după aproape 3 veacuri de rătăcire, prima încercare de a se relua iarăși vechiul drum al gândirii comune în marea familie a ortodoxiei. Încercare, care, după cum am spus, a și reușit în cea mai mare parte. Căci singurul fapt că congresul s'a ținut; că ne-am adunat teologi români, teologi greci cu teologi bulgari, teologi sârbi cu cei polonezi; că ne-am cunoscut și am discutat și ne-am despărțit, nu risipiți din nou în cele 4 vânturi ale văzduhului, fără a mai ști unii de alții, cum ne prooroceau unii dintre binevoitorii ortodoxiei, ci cu dorința vie de a ne reîntâlni și a continua mai departe discuția asupra problemelor acum abia schițate, cu hotărârea fermă de a stabili asupra lor sensul comun și hotărât al ortodoxiei — singur acest fapt constituie prima și marea izbândă a congresului.

În ce privește, acum, problemele însăși, care au fost puse în discuție, vom stăruii, aici, numai asupra unora dintre ele. Și anume asupra acelor care prin diversitatea și amplitudinea discuțiilor au pus în evidență deosebiri de concepții mai marcante, între diferitele biserici sau mai bine zis, între diferitele curente teologice din ortodoxie.

Între acestea au fost: problema autorității, cea a tradiției și inspirației și cea a ecumenicității. Prima chestiune s'a detașat din cadrul mai larg al temei în care s'au și deschis debaterile congresului: Fixarea punctelor fundamentale ale ortodoxiei.

Problemă vastă și dificilă prin însăși natura ei, ea singură capabilă de a epuiza întreaga ordine de idei a unui atare congres.

Între caracteristicile ortodoxiei intră, firește, și chestiunea deținerii și exercitării dreptului supremei autorități în materie de conduită. După formula consacrată, această supremă autoritate aparține, în ortodoxie, ierarhiei superioare sub forma sinodalității. Teologii ruși, au

pus însă în discuție valabilitatea și chiar ortodoxia acestui fel de a privi principiul autorității.

Și anume, preoții profesori de la institutul teologic rus din Paris, Sergiu Bulgakof și W. Florovschi, au susținut că în ortodoxie autoritatea supremă, aceia adică, care, în ultimă instanță conferă adeziunea sau neadeziunea la dreapta credință, nu e ierarhică, fie ea luată chiar sub forma sinodalității absolute, deci ecumenice, ci marea colectivitatea vie a credincioșilor, care sunt laicii și clericii de toate treptele, deopotrivă. E vechiul concept al „sobornicității“, pe care teologii ruși, influențați de actualele stări din Rusia, țineau să-l substituie nu numai conceptului de ecumenicitate, ci și celui de autoritate.

Ca temeiuri de susținere erau invocate, între altele, faptul că au fost sinoade „ecumenice“ infirmate prin neaderarea la hotărârile lor a marelui număr de credincioșilor, cum au fost sinodul din Efes — din timpurile patristice, sau cel din Florența din timpurile încercărilor pentru unire. La aceasta era de adăugat și situația personală în care se găsea, cel puțin unul dintre susținătorii tezei, Sergiu Bulgakof, a cărui concepție „sofianică“ fusese declarată de „neortodoxă“ de către sinodul prelaților ruși refugiați, din Carlovitz, ca și de Sergiu al Moscovei. Fără a se intra mai adânc în discuția acestei teze întrucât se stabilise ca normă de discuție, că părerile sunt libere, fără ca ele să angajeze congresul, s'a ripostat din partea delegației române, prin pâr. Arhim. Scriban, că conceptul de „sobornicitate“ așa cum îl prezintă delegația rusă nu acopere pe cel de „ecumenicitate“ așa cum îl definește biserica, și în al doilea rând masa credincioșilor e ceva prea incert și confuz spre a face din ea supremul criteriu al certitudinii în materie de credință. A-l accepta ar însemna a introduce anarhia masei în ortodoxie, tot așa de periculoasă ca și anarhia individualistă din biserica protestantă.

Aceeași tendință spre un radicalism quasi-laicizant s'a desprins și din felul cum profesorul Florovschi a prezentat influențele pe care ortodoxia le-a suferit din partea catolicismului și protestantismului după căderea Constantinopolei. Vorbind de biserica rusă, Florovschi a făcut bizara afirmație că, începând cu opera lui Petru Moghilă și cu „Catehismul“ de la Iași, care constituie de fapt prima încercare masivă de a catoliciza ortodoxia, toți marii dogmatişti ruși, de proveniență ierarhică, au fost, sau *catolicizanți*, ca *Macarie*, sau *protestantizați*, ca *Filaret al Cernigovului*. Și a tre-

buit să se ridice un laic — *Chiraevschi*? — care să dea o dogmatică adevărat ortodoxă, repudiată însă de biserica ierarhică. Deci de o „puritate“ a ortodoxiei nu se poate vorbi. Ea trebuie total refăcută pe baza izvoarelor patristice. Părere firește cu mult prea hazardată. Cel puțin în ce privește partea referitoare la opera lui Petru Moghilă, pe care e drept că prof. rus l-a lăsat în seama bisericii române, căreia îi și aparține. Din partea delegației române s'a răspuns prin d. Șerban Ionescu și autorul acestor rânduri că și acest proces, dacă ar fi așa, ar privi cel mult teologia rusă și nu pe cea ortodoxă, iar în ce privește pe Petru Moghilă, cel mai bun răspuns ni-l dau catolicii înșiși, care văd în el un fanatic anticatolic și nu un catolicizant. De altfel chiar restul delegației ruse a fost contra acestui radicalism, cu aer cam de butadă a prof. Florovschi și prin glasul prof. Zenkovschi a arătat că acestea sunt păreri strict personale ale pâr. Florovschi, și nu ale delegației ruse. Evident însă, că apelul de întoarcere către sf. Părinți, sursa generatoare a ortodoxiei noastre, a stat pe suflutele noastre, ale tuturor, fiecare simțind și știind că acolo e temeiul și îndreptarul ortodoxiei. Totuși, cu oarecari îngrădiri și rezerve, pe care le-a evidențiat interesanta discuție dusă în jurul problemei: *Inspirației* cărților sfinte. Toate referatele în materie au convenit că inspirația este a se restrânge numai asupra fondului religios-moral al scripturii, lăsând în afară de ea toate celelalte chestiuni de natură istorică, geografică, astronomică, fizică, etc., care nu sunt decât trecătoare păreri și științi omenești. Și atunci a fost firească întrebarea, care era și o concesie: Dacă așa stau lucrurile, ce mai rămâne de apărut ca act divin al inspirației din referatul Sf. Scripturi asupra creației, decât faptul creator însuși? Și de ce stăm și astăzi pe aceeași poziție a „Exaimeronului“ marelui Vasilie care apăra, cu date — ele însăși — supuse imperfecției vremii inspirația *literală totală* a referatului scripturistic? Întrebare, care a putut scandaliza pe unii dintre noi, dar care era perfect îndreptățită și necesară în cadrul tezei general admisă asupra felului de a se înțelege inspirația divină a cărților sfinte. În orice caz, un viitor congres teologic va trebui să dea un răspuns precis la o astfel de întrebare, și altele asemenea, spre a scuti teologia — și mai ales Apologetica, de o întreagă serie de eforturi inutile.

O chestiune, care a prilejuit deasemeni atitudini diferite din partea congresiștilor a fost cea a *Convocării unui sinod ecumenic*. Din considerentele noastre introductive ar fi rezultat că

atitudinea congresului față de această problemă nu putea fi decât una favorabilă convocării. Și totuși n'a fost așa. Principalii referenți prezenți ai problemei, profesorii Alevizatos-Atena și Zancoff-Sofia au fost contra convocării. Nu pentru că un sinod ecumenic n'ar fi necesar, ci pentru că, în actuala stare de lucruri, convocarea lui nu e posibilă. Sunt prea multe greutatea ce-i stau în cale. Greutăți de tot felul. Și în dorința de a-i înlătura necesitatea cu care el se impunea, s'a mers până acolo încât s'a afirmat nu numai că nu avem posibilitatea, dar nici *calitatea*, de a-l convoca. Nefiind decât o parte din creștinătate și încă cea mai mică, n'am putea realiza, cantitativ cel puțin, ecumenicitatea.

Firește, au fost exagerațiuni aprinse în focul discuției, asupra cărora s'a revenit, căutându-se alte motive. Fiindcă, după cum se vedea, nici Grecii și nici Rușii nu doreau sinodul. Grecii din anumite motive dorind să se prelungească actuala stare de lucruri, Rușii din atâtea motive așteptând să se schimbe actuala stare de lucruri. Și ceea ce e mai curios că atât Sârbii cât și Bulgarii, — din simpatie pentru Ruși poate? — au aderat la același punct de vedere.

Deși în însuși interesul bisericii ruse ar fi necesară și cât mai curând această mobilizare a întregii conștiinți ortodoxe prin un sinod ecumenic. Că un astfel de sinod are nevoie de o lungă și serioasă pregătire, e prea adevărat. Și sub acest raport, rezervele exprimate de referenți au fost îndreptățite.

Dar fie peste 10, fie peste 20 de ani, acest sinod trebuie să se țină serios și din vreme pregătit, între alte mijloace, și prin aceste congrese teologice. Sau mai ales, prin aceste congrese teologice. E punctul de acord asupra căruia pare să se fi oprit congresul. Căci cu toate rezervele făcute, necesitatea convocării unui atare congres, plutea în aer ca și în sufletele tuturor.

C. NOICA ȘI PROBLEMA CONCEPTULUI DESCHIS

În Introducerea noului său volum, *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibnitz și Kant*, Constantin Noica scrie în cuvinte nuanțate de un discret lirism, un fel de elogiul al gândirii de lungă durată. Elogiu al liniștii interioare, văzută pe dimensiuni mari și oarecum nedefinite. Am citit pasagiul acesta de repetate ori, fiindcă îndată am bănuit că el adună în tâlcul lui o mărturisire revelatoare pentru înțelegerea întregului chip de-a cugeta al tânărului cercetător român.

Constantin Noica a adoptat o metodă de

Chiar și ale acelor care din motive *tactice* fuseseră contra convocării.

Și în sfârșit o altă serie de probleme, care au preocupat congresul au fost cele referitoare la problemele sociale în legătura lor cu doctrina ortodoxă. Importanța lor a făcut ca ele să fie rezervate unei discuții mai ample primului congres care va urma pe acesta de la Atena. De subliniat bogata contribuție a delegaților români la această grupă de probleme prin referatele d-lor prof. V. Ispir, Șerban Ionescu și Theodor Popescu. În special referatul d-lui Theodor Popescu: „Creștinismul și cultura“, a fost viu aplaudat și repetat și sub forma unei conferințe publice pentru neparticipanții la congres.

Aceasta a fost în general fizionomia, atmosfera și rezultatele congresului de la Atena.

Rezoluțiuni nu s'au luat. Rodul acestui prim congres a fost mai mult luarea de contact între profesori și Facultăți și stabilirea unei atmosfere comune de înțelegere în tratarea problemelor. Ceea ce i-a și izbutit.

Congresul viitor se va ține la București — în Mai 1939, căruia i s'au fixat ca teme speciale de discuție două dintre grupele de probleme, care în special s'au impus atenției congresului de la Atena: „Temeiurile și izvoarele credinței ortodoxe“ și „Misiunea socială a bisericii ortodoxe“, cărora evident li se vor putea adăoga și alte probleme, asupra cărora se vor fi prezentat din timp referate. La congresul din București se vor lua și rezoluții, care să constituie linii de orientare pentru toate Facultățile.

E un pas hotărâtor pe drumul ecumenicității. Și să sperăm că țara și teologia ortodoxă română se vor arăta cu prilejul acestui congres la înălțimea prestigiului, de care am constatat, că se bucură și acum în concertul ortodoxiei.

IOAN G. SAVIN

lucru rară, prea rară, la grăbișii lui camarazi de generație. Neacceptând să-și irosească zestrea virtuților intelectuale în genul lesne de mândrit al esteticeii impresioniste, el s'a decis ca, înainte de orice, să cunoască temeinic cele mai însemnate opere de filosofie clasică, să le analizeze sârguincios și să strângă din bogatul lor conținut, material cu care să dureze baze construcțiilor originale de mai târziu. Cred că din această nobilă intenție au răsărit cele trei studii publicate în cartea lui recentă, de care vreau să mă ocup aici.

Las deocamdată laoparte discuția referitoare la teoria „lucrului în sine“ kantian. E mai potrivit să înfățișez problema conceptului deschis la Descartes și Leibniz. Din mai multe motive. În primul rând, Descartes și Leibniz gândesc aproape în același spirit. Linia filosofiei lor, odată cu Im. Kant se frânge și se bifurcă, alcătuind un neistovit izvor de hrană pentru dezvoltarea cugetării europene, dealungul veacului al XIX-lea.

Intr'adevăr, autorul celebrului *Discurs* de la 1637 are câteva izbitoare note comune cu Leibniz. Trebuie amintit cu cea mai lucidă insistență, interesul amândurora dovedit față de științe și față de evoluția lor. Astfel priviți, Descartes și contemporanul său german mai puțin vârstnic, sunt foarte actuali. Amândoi au căutat să fundamenteze pe o întregă viziune metafizică științele. Preocupări identice i-au stăpânit: enciclopedismul și universalismul. Enciclopedismul, adică dorința aceea născută din zări diverse, de a-și risipi sufletul și mintea în toate tărâmurile și peste toate hotarele. De unde, o luxuriantă varietate de vveri și de gândiri. Universalismul, dimpotrivă: unifică și reduce. Leibniz și cu oarecari rezerve Descartes, pretutindeni s'au străduit să efectueze sinteze împăciuitoare, să armonizeze tendințe contrare și să aducă nivelare peste duritatea oricărui contrast. Ceeace, aparent, era discontinuu și advers, în creerul filosofului se organizează unitar și simplu. Diversitatea exterioară a cunoștințelor dobândite prin trudă enciclopedică, se preschimbă în clar și calm peisagiu de *universalitate*.

Să nu ne mirăm dacă operele lui Descartes și Leibniz sunt scrise sub duhul vrăjitor al unei minunate obsesii: aceea de-a formula un concept adânc și vast, în care să se contopească toate însușirile particulare ale felurilor științe existente. Neîndoios că întruchiparea unui asemenea concept general este un act de nemărginit elan sintetic. Constantin Noica discută subtil și documentat rosturile acestui act mental de îndrăzneală biruitoare.

Să lămurim așa dar, acum, ce însemnează un concept deschis. Incercarea noastră de lămurire e nevoită să străbată regiuni ocolitoare. Din cele trei moduri de-a face istorie, Constantin Noica l-a ales pe acela explicativ, care constă în descrierea unui sistem filosofic sub aspectul factorilor ce i-au determinat apariția și mai cu seamă, arătând felul în care s'au desfășurat ideile lui alcătuitoare. E cu neputință să re trăiești integral istoria. Ea poate fi doar resimțită în capitole disparate. Cine se lasă robit de dorința nepământească de-a face

istorie, acela gândește împreună cu toate sistemele la aprofundarea cărora lucrează, acela visează neturburat și niciodată nu se grăbește. Căci asta-i însușirea de frunte a spiritului — să nu aibă o limită finală, să fie mereu gata pentru o nouă renaștere din propria lui substanță, mistuită numai la suprafață. Unde se termină o viață în spirit? Sau ceva mai răspicat: unde ar trebui să se termine o asemenea viață? Insul care n'a rămas câtuși de puțin străin de drama experiențelor lăuntrice, știe că filosofia este o neconținută complicare de probleme irezolvabile. Fără nici o exagerare, suntem îndreptățiți să spunem că în domeniul metafizicii, ne izbim la fiecare răscruce de o crudă fatalitate a irezolvabilului. Când ai convingerea că ai reușit să formulezi un răspuns definitiv într'o chestiune oarecare, tocmai atunci vezi, uluit, cum la cea dintâi analiză nepărtinitoare, din cuvântul tău socotit hotărâtor, țâșnește o sumedenie de întrebări nebănuite. Această stranie multiplicare săvârșită la porunca unui principiu de logică internă a faptelor filosoficești, e sortită să nu-și sece fecunditatea decât odată cu moartea spiritului.

Orice soluție, fie ea încheșată cu cea mai dărză pasiune constructivă, își plesnește învelisul în clipa în care avântul iscoditor al minții se apropie de ea. Soluția se deschide asemenea unui mugure învins de puterea luminii.

Teoria conceptelor deschise, — firește, acum nimic mai lesne de priceput decât noima pe care această expresie o adăpostește sub suggestiva ei sonoritate. Declarându-te ucenicul teoriei conceptelor deschise, impliciți câștigi o altă perspectivă a lucrurilor. Le judeci sub specia nedeterminării lor. Iar lumea o trăiești ca o virtualitate. Nici un obiect nu te ispitește prin calitățile lui statice. Totul te atrage prin posibilitatea unei nețârmurite creșteri viitoare. În fiecare ființă sau act sufletesc îți place să descoperi un fluid de mișcare latentă, ascunsă.

Un concept deschis este un concept care nu se sfârșește...

Indemnat de ținta de-a întocmi, cu vremea, o istorie a ideii de *mathesis universalis*, C. Noica ne oferă în primul său studiu o interpretare a lui Descartes condusă de un criteriu în bună măsură inedit. Anul 1619, pare-se, este data ivirii noțiunii de știință universală. Descartes era torturat de visul exclusiv al unei științe minunate. Care o fi fost icoana ei lămurită nu ne este încă îngăduit să știm. În închipuirea febrilă a filosofului, gândul disciplinei uimitor unificatoare nu-și avea deocamdată

tăiate contururile. Stăruia această disciplină într-o formă difuză. Timpul o va limpezi, împodobind-o cu ireale jocuri de lumini interioare.

Gh. Adam, autorizatului comentator cartesian, desprinde patru invenții care, probabil, au subjugat mintea tânără și erudită a lui Descartes: regula proporțiilor, schimbarea scrierii algebrice, constituirea geometriei analitice, — toate încoronate sintetic de o nouă ierarhizare a științelor. În fața enunțării ipotetice a lui Ch. Adam, C. Noica ia o atitudine de foarte distins criticism. Călăuzit de criteriul cronologic, Noica dovedește șubrezenia părerii lui Ch. Adam, cu ajutorul unui proces, bine botezat, de eliminare succesivă. Truda interpretatorului român se îndreaptă către argumentarea unei categorice deosebiri între ideea de *mathesis universalis* și cele patru puncte propuse. Paginile în care se discută această problemă, mărturisesc, m'au surprins prin sclipirile lor pătrunzătoare. Drumul străbătut de Descartes până să ajungă la enunțarea conceptului de știință universală, ni-l prezintă C. Noica neted și cu o remarcabilă forță de disociere. Se despică aici fraze izolate și fragmente de gândire, amenințate la fiecare rând de riscuri enorme. Simțul logicii trebuie să-l stăpânești, mereu treaz și iscusit.

Descartes pornește dela constatarea că singurele date demne de indeletnicirea noastră științifică sunt acelea de natură matematică. Cunoștințele matematice au o adâncime care n'a fost îndeajuns subliniată. Prin ele spiritul uman activează în zone verticale, de unde i se desvăluie un câmp de viziune pe a cărui întindere coboară din văzduh, firesc și făgăduitor, ca o umbră de frumusețe fictivă, ideea albă de *mathesis universalis*, însuflețită de nostalgia ordinii și a măsurii. Și Constantin Noica afirmă că știința ordinii și a măsurii se confundă cu primul punct preconizat de Ch. Adam, cu regula proporțiilor, de altfel singurul admis ca valabil.

Dar greutățile deabia acum încep, aspre. Termenul de *mathesis universalis* conține în structura lui o vădită dualitate de sens. El însemnează disciplină și matematică, deopotrivă. Întrebarea principală aceasta este: la Descartes e vorba despre o matematică universală sau despre o știință universală? Spre a încheia un răspuns întemeiat, C. Noica ne prezintă o înălțuire de demonstrații, care, încă odată, îi reliefează viu apreciablele sale însușiri de cărturar. Cititorul asistă la disecarea unor chestiuni oarecum ajutoare, secundare. De pildă, Noica se concentrează asupra metodei cartesiane. Simplificată până la ultima ei consecință, metoda lui Descartes intră în actul cu-

prinzător al intuiției. Prin intuiție omul culege numeroase cunoștințe care, apoi, se cer armonizate într'un corp omogen și organic. Ceeace, evident, e imposibil în afara categoriei de *știință universală*. După ce am ieșit din atmosfera purificatoare a acestor considerații auxiliare, suntem siliți să spunem că noțiunea de *mathesis universalis*, deși primordial înrădăcinată în pământul matematicii, se înalță și devine din ce în ce mai adăpostitoare, până la limita vastă a îmbrățișării întregului intelect omenesc. Așa încât, obiecțiile referitoare la confuzia celor două planuri — metodic și epistemologic, — în cazul special al lui Descartes, își pierd orice îndreptățire.

Știința universală, deci, este ansamblul organizat al tuturor cunoștințelor noastre. Dar mai e și altceva: o cale de înțelegere și de cucerire, neconținut deschisă, către noi și diverse fapte. Știința universală este adică și „mișcarea noțiunilor fundamentale către captarea cunoștințelor derivate“ (p. 28). Propriu zis, de aici înainte Descartes gândește numai matematic. Imbogățirea intelectului uman, din chiar substanța conceptelor lui originare, se săvârșește prin mijloace matematice. Și într'un auster spirit matematic. Noțiunile fundamentale cu care lucrează rațiunea, se vor algebriza, rând pe rând. Ideea de mărime ocupă în cugetarea lui Descartes un loc de nesdruncinată supremație. Valabilitatea *mărimii* se revarsă peste hotarele spațialității, în cosmosul imaterialității — pretutindeni. Din motive de economie intelectuală și de înlesnire, e bine să operăm cu un singur soi de mărime: cu aceea lineară, care posedă într'un grad inegalabil virtutea de-a ne arăta deosebirea de raport dintre mai multe lucruri. Din moment ce înseși cunoștințele fundamentale sânt robite de severitatea tiparului linear, cunoștințele derivate le vom putea descoperi numai prin operații de linii. În fond, adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea sunt doar fragmente ale unei discipline unitare a proporțiilor.

Filonul gândirii cartesiene se deslușește astfel, suficient de ușor. Pornit cu intenția de a se ocupa cu cunoștințe de tip matematic. Descartes în curând a constatat că aproape toate faptele sunt reductibile la ordine și măsură, în sensul că ele au calitatea de-a primi dimensiuni. Dimensiunile lăsându-se reprezentate prin linii, filosofia lui Descartes sfârșește prin formularea apologetică a unei științe a proporțiilor lineare.

Mathesis universalis are aderențe în trei direcții: în matematici, în metodică și în metafizică. Paradoxul uluitor al frumuseții sale, rezidă

tocmai aici: *mathesis universalis* se împotrivesc oricărei tentative mentale de-a o defini răspicat. Ea este un concept deschis.

În cel de-al doilea studiu, C. Noica urmărește problema noțiunii de știință universală la Leibniz. În filele introductive se schițează sugestiv starea spirituală a vremii. Veacul al XVII-lea e bântuit de aprige elanuri universaliste. Leibniz se resimte înrăurit însă își păstrează nealterată originalitatea creatoare. Așa, de exemplu, la el ideia vagă de limbă paneuropeană se înzestreaază cu un fecund substrat logic. Cuvintele, potrivit judecății leibniziene, aveau menirea să traducă relații conceptuale, nu numai înțelesuri practice.

Iată că primul semn de universalism se ivește. La vârsta prematură de 19 ani, când a compus *Dissertatio de arte combinatoria*, Leibniz face din număr o entitate aplicabilă și existențelor corporale. Deci și științei generale a principiilor, — metafizice. Metafizica nu depășește celelalte discipline, ci le unește prin desvăluirea elementelor lor universale. Firesc, Leibniz va insista în această *Disertație* asupra logicei invențiunii — cu reversul ei: arta combinatorie, — conturând apoi câteva concepte simple și categorii. Coutourat rezumă însemnătatea cărții de fragedă tinerețe a filosofului german, așa: tendința de a simplifica noțiunile complexe, gândul de-a dărui un nume noțiunilor căpătate și marea intenție a combinării inventive. Enumerarea propozițiilor lui Coutourat se identifică pe deplin cu scoaterea lui Leibniz din primejdia enciclopedismului și intrarea în făgașul tradiției universaliste.

Interesant este să știm cum s'a comportat plâsmuitorul monadologiei, față de metoda lui Descartes. Vorbele rostite de Leibniz sunt de laudă, dar mai cu seamă de necruțătoare rezervă. Uneori nu se sfiește să scrie că principiile cartesiene sunt nesemnificative și utile numai înăuntrul unei alte metode decât aceea arătată de autorul lor. Probabil atitudinea lui Leibniz se justifică prin încercarea lui de-a înlocui știința cartesiană a cantității printr'o știință a

formelor și formulelor. Forma este altceva decât mărimea. Aparent, Descartes era lăsat în urmă. Real, Leibniz se așeza pe o poziție mai veche.

Metoda leibniziană trebuie strânsă, bob cu bob, din texte răslețe. Nicăieri nu se găsește sistematic expusă. Ea se cuprinde în expresia de *scientia generalis*, râvnitoare să fie un fel de logică a tuturor științelor legate între ele prin elemente comune și permanente. Asta îl distanțează simțitor față de Descartes, care se mulțumea să ne ofere proporții lineare, deci cantități.

Două momente hotăritoare se disting în metoda leibniziană: invenția și fundamentarea, care până la urmă se topesc în una și aceeași realitate rațională.

Descartes și Leibniz se aseamănă prin *idealitatea* metodelor. Practic, gânditorul german reprezintă o fază de progres. În cercetarea științifică el întrebunțează două principii: principiul identității și principiul rațiunii suficiente. *Scientia generalis* aparține unei „nescientis se numerare animi” — ceea ce o face să fie un concept deschis adică, sincer spus, un vis neprihănit și naiv, întocmai cum *mathesis universalis* era o halucinație pură și genială a altui vizionar pe care veacul său nu l-a încăput, a lui Descartes.

Constantin Noica a dovedit prin volumul, *Concepte deschise...* că este un cap limpede și mai presus de toate pregătit. Chipul în care știe să abordeze o problemă de subtil amănunt, sprijinit la fiecare pagină de pasagii concludente, stilul său sobru și totuși umbrat de fine nuanțe, cât și orientarea sa sigură în tărâmul încărcat de amăgiri al filosofiei, mă determină să leg de numele lui tânăr și românesc cele mai făgăduitoare nădejdi. Căci deocamdată Constantin Noica prețuiește mai mult prin autenticele virtualități ce zac în sufletul său decât prin seriozitatea lucrărilor publicate. Și acesta e un elogiu pe care prea puțini dintre noi îl merităm.

SEPTIMIU BUCUR

SIMBOL IBERIC

Civilizația noastră duce lipsă de fapte, care să-i însemneze drumul cu strălucitoare țâșniri de trăire simbolică. Și poate că în această lentă și normală evoluție se împlinește însăși profeția dureroasă a lui Spengler, care vedea în *civilizație* o uniformă curgere de materie și de util, în contrast cu ceea ce denumea *cultură* și care înfățișa pentru el o înaltă eflorescență de valori spirituale. Gesturile eroice par a fi

rămas și ele în urmă, țârnurite în sfera ideală a culturii. Într'adevăr, civilizația a depreciat eroismul, l-a proletarizat, transformând chiar războiul, acest suprem altar de eroism, într'o măcelărie anonimă unde calitățile individului sunt anihilate de puterea inconștientă a armelor moderne. De aici, din această supremație a invenției, din acest dictatorițat al mașinii, s'a născut noul caracter al ultimelor două veacuri.

Omul civilizației trăiește pasiv, angrenat într-un sistem social pe care nu-l mai conduce el, târându-și zilele în ritmul monoton pe care îl imprimă mecanizarea cotidianului, urând astfel orice efort către singularizarea personalității. Unde ar mai încăpea eroismul aici? Dar însăși noțiunea de erou implică un pronunțat personalism, acea descătușare de comun care e în acelaș timp un efort unic și o izbândă asupra *eului* însuși. Iată, de pildă, eroismul primilor creștini, desprinși din conduita generală a masei, suferind pentru această izolare voită și pentru credința lor nouă. Sau eroismul de baladă al veacurilor românești, care sunt o continuă luptă de apărare a personalității noastre etnice. Astăzi noțiunea de erou coincide cu aceea de campion sportiv, confundându-se astfel o trăsătură de caracter înăscută, cu o simplă chestiune de obișnuință și de antrenament. Inșă omenirea actuală s'a deprins cu asemenea surogate și ceea ce surprinde astăzi nu e mediocritatea *eroului* de stadion, ci însăși *nebulia* eroului antic, acest adevărat creator de eroism.

E atât de tristă pentru noi constatarea lui Spengler și atât de descurajantă, încât reînvierea unui nou romantism ideologic, care să permită refugiul în simplitatea pură a trecutului, ar putea fi fără îndoială o soluție și o învigorare a spiritului de elită. Și poate reînțoarcerea către acel 1400 al lui Eminescu, va deveni din nou actuală, ca o supremă evadare din miniatura decolorată a prezentului. Oricum, nu cred că se va putea vreodată îmbrăca în zale de eroism acest sfert de veac XX, care a trecut peste noi cu izbucniri de războaie și revoluții, fără să fie totuși decât o monotonă învolburare de mase. Și după cum e absurd să vorbești de geniul unei mase, e tot atât de absurd să crezi în eroismul ei. Teoria maselor *revoluționare, creatoare, eroice*, în sfârșit, mi se pare de o copilărească naivitate. Există numai un ritm al colectivității, imprimat de bagheta magică a unei personalități reprezentative, a unui erou, în sensul pe care-l dădea Carlyle acestui cuvânt.

Iată însă, în revărsarea potolită și hidoasă a veacului nostru, izbucnind către înaltul cer al gloriei de altă dată, gestul unic și reprezentativ al rasei latine, adunat ca o fascie de raze, în ochii cadeților din Alcazar. S'a scris atâta despre rezistența uluitoare a acestor flăcăi de basm, încât o reeditare aici a isprăviilor lor, ar fi inutilă. Ceea ce vreau să relev în aceste rânduri este simbolul care arde pe frunțile soldaților lui Moscardo, comandantul Alcazarului asediat. Iată în sfârșit o licărire de eroism

care ia proporții de simbol deschizător de veac nou.

Intreaga desfășurare a acestei aventuri am trăit-o ca pe o realitate vie, în paginile unei cărți scrisă nu numai cu măiestria unor scriitori încercați cum sunt autorii ei, d-nii Henri Massis și Robert Brasillach, dar mai ales cu entuziasmul deslănțuit de simpla apariție a acestui eveniment semnificativ. Cred că finalul firesc al civilizației noastre este devierea către comunism a liberalismului din secolul trecut. Situat doctrinar la antipodul capitalismului liberal, comunismul nu este el însuși decât un capitalism deghizat, care stăpânește masele nu prin realizarea unor principii rămase între cartoanele programului, ci prin fluturarea abilă a acestor himerice principii. Se dă astăzi în lume o bătălie care e grozavă nu pentru că opune două tabere stăpânite de idei contrarii, ci pentru că reprezintă lupta decisivă între lumea veche a democrației, concentrată în comunism, și lumea nouă, a cărei viziune s'a înfiripat — încă fragmentar — sub steagurile Italiei, Germaniei și Portugaliei. Rezultatul definitiv al uriașei bătălii la care asistăm, depinde de frontul spaniol. Infrângerea lui Franco ar fi un argument de proporții nebănuite în favoarea lumii vechi. Biruința lui ar însemna pecetluirea ultimă a acestei hrube de întuneric, care se va prăbuși apoi, încetul cu încetul, ca o casă părăsită. Iată de ce gestul cadeților din Alcazar îmbracă o dăjdie de simbol. Eroismul pare a fi renăscut acolo unde era o profesiune și o emblemă care a murit odată cu cel din urmă hidalgo, îndureratul Don Quijote. Personagiul lui Cervantes e de o măreție nebănuită (pe care a înțeles-o așa cum a fost, geniul adânc iberic al lui Unamuno) pentru că înfățișează sfârșitul unei întregi epoci de glorie eroică, risipită apoi în pragul epocii ce se deschidea și al cărui final îl trăim noi astăzi. De sub ruinele Alcazarului au ieșit nu oamenii care se adăpostiseră acolo, ci primii reprezentanți ai erei noi, — cei ce în pivnițele mucede ale cetății asediate s'au ciocnit cu umbrele strămoșilor. Era acolo, fără îndoială, spiritul lui Don Quijote și al lui Cid Campeador și silueta drapată în întuneric a lui Ferdinand Catholicul.

„*Soy un novio de la muerte*“.

Sunt un logodnic al morții, cânta un cadet de sub dărâmături și glasul spunea mai mult decât o istorie, pentru că era el însuși o istorie trăită, o comuniune tragică și simplă cu cei de dincolo de viață. Umbrele istoriei trecute vorbeau în omul istoriei vii. Și minunea s'a împlinit. De sub bolovanii prăbușiți, care

fuseseră altă dată măreața citadelă a Alcazarului din Toledo, a ieșit în lumină, ca o spadă nouă, eroismul omului cel nou.

În „Les cadets de l'Alcazar“ d-nii Henri Massis și Robert Brasillach povestesc drama îndelungată a asediilor. Trebuie să fi fost ceva acolo, un sprijin supraomenesc, care a întârit sufletele femeilor și brațele bărbaților. Șaizeci și opt de zile, ferecați sub niște ruine gata să se prăbușească în fiecare clipă, ascultând de sub pământ sgomotul care vestea calea ruinei de dinamită!.. Sunt prinse în aceste pagini câteva fapte de legendă. Sub bubuitul tunurilor și răpăiala mitralierelor, asediații apăreau în fiecare zi un ziar „El Alcazar“.

„Qui n'a plus qu'un moment à vivre

N'a plus rien à dissimuler“... scria odinioară Quinault. Mă gândesc la rândurile chinuite ale acestui ziar, care aduna, ca o enciclopedie a morții, tot prinosul de viață al acelor suflete în așteptare, veșnic în așteptare. Și într'un colț, sub tremuratul palid al unei candelă, statua Madonei cu nădejdea lui Iisus în brațe...

Cartea aceasta, e poate, unul din cele mai semnificative documente ale vremii, pentru că a surprins evenimentul trecerii dela o eră la alta. Simbolul iberic al cadeților redă vieții întregul ei înțeles pierdut. Trăim din nou în eroic.

VINTILA HORIA

C R O N I C A L I T E R A R Ă

PERPESSICIUS: MENȚIUNI CRITICE, Seria III. — Cel care îl cunoaște pe d. Perpessicius — în ipostaza de critic — doar din activitatea sa foiletonistică, rămâne surprins recitindu-l adunat în carte: amabilul glosator de frumuseți umile, neștiute, ale cărților îi apare mult mai atrăgător, mai împlinit, mai cu rost chiar, de astă dată, în întortochiaturile chibzuite și delicate ale lămuririlor sale de impresii critice. Surpriza aceasta provine din deosebirea de condiții în cari se desfășoară acum d. Perpessicius.

Nu mai e omul care semnează un foileton critic, adică o judecată la care simți nevoia să apelezi — tu, simplu cetitor — mai mult sau mai puțin imediat după apariția, cu tâmbălău sau în tăcere timidă, a unui autor sau a unei cărți noi. De obicei, acestui fel de apel la judecata d-lui Perpessicius, nu putea să-i urmeze, în sufletul tău decât o mișcare surdă de desamăgire dacă nu chiar de iritare. Pur și simplu — fiindcă nu găsești această judecată hotărâtă, de valoare, ci un delicat florilegiu a tot ceea ce, *bun*, se poate culege dintr'o carte cât de proastă, alături de risipa frumoasă a unei memorii de cetitor subțire al literaturii universale, care știe să aleagă, să reție și să amintească cu gust de acolo ceea ce se potrivește de multe ori foarte vag cu ceea ce discută d-sa din literatura noastră.

Chiar când dispui de suficiente resurse intelectuale ca să poți să admiri abilitatea și finețta cu care izbutește câteodată d. Perpessicius să-și exprime opoziția sa hotărâtă față de valoarea literară admisă în aparență cu entuziasm, adică paradoxul de a respinge/elogiind — nici atunci această iritantă impresie de nemulțumire, din sufletul tău de cetitor cinstit, nu

dispare. Dimpotrivă, tocmai această abilitate — cu cât o surprinzi mai bine în resorturile ei subtile, cu atât îți apare mai neavenită, ție care ai venit nu să admiri o tehnică ci să ceri o judecată — sumară dar hotărâtă...

Nu e însă nici vina d-lui Perpessicius aicia. D-sa e un om în fond bine intenționat — prin dragostea sa imensă de literatură, dragoste care e reală și, oricât s'ar părea de ciudat, cu totul curată — un om însă pus să activeze într'un domeniu și în împrejurări cari nu îi sunt proprii.

D-sa aduce anume în scrisul nostru un delicios tip de foiletonist literar — însă nu acela care ne trebuie astăzi.

Căci foiletonul critic — recenzia — oricât e detestat și privit peiorativ de cei cari azi regretă sacerdotalele și lungile oficii ale criticei de odinioară — este o reală necesitate și de aceea trăește intens, cu voia ori fără de voia dumnealor.

În veacul trecut, turma patriarhală a literelor noastre putea fi condusă simplu cu un toiag și un fluer solemn de păstor. O revistă-două, cari abia își intruchipau materialul (eroicele, înduioșetoarele silințe de secretar de redacție, ale lui Iacob Negruzzi!...) și o carte-două pe an, iată ceea ce trebuia veghiat de pontifii criticei. În asemenea condiții, îi era foarte ușor unui Titu Maiorescu să officieze din înălțimi, la câțiva ani odată, punând ordine între cei ce nu prea se îmbulzeau. Câte un deceniu de literatură, cu toate numele — dar absolut toate numele lui — cu exemple convingătoare chiar din opera celor pomeniți, încăpea tocmai bine în cuprinsul unui studiu de proporții modice. Discuția critică înaltă, constituirea de scheme ideo-

logice impozante, era tot una cu respingerea sau acceptarea scriitorilor prezenți în arena literelor, căci ei bieții erau atât de puțini încât abia ajungeau pentru exemplificarea teoriilor.

Din paradisul literar cineva putea fi foarte ușor isgonit de un om ca Maiorescu, pur și simplu fiindcă acest exilat n'ar fi găsit să-l apere, să-l readucă, pe nimeni, nici măcar pe unul mult inferior profesorului acesta de estetică, ce își permitea singur, cu revista lui, să se ocupe de sportul acesta. Atitudinea militantă, de aclamare sau repudiere de valori, putea prin urmare coincide firesc cu sinteza critică solemnă, eșafodată la răstimpuri lungi pe principii mari, deasupra actualității; fiindcă materialul de creație, redus la limită, risca să fie același dacă cele două funcții necesare, ale criticei, — aceea de acceptare sau respingere imediată, hotărâtă, și aceea de iluminare târzie, lentă, a valorilor consacrate, — ar fi fost diferențiate.

Opinia noastră publică s'a obicinuit cu această simbioză adhoc și astăzi, când structura vieții noastre literare s'a schimbat cu totul — regretând critica solemnă de altădată, disprețuește pe nedrept și nu înțelege *foiletonul critic*, care e cu totul altceva. Studiul critic e *înțelegere*; foiletonul e *atitudine*. Studiul își poate îngădui truda de a sonda cu tot felul de mijloace până să aducă lumina necesară pentru înțelegerea operei, poate să lămurească totul, fiindcă are timp să construiască și are material solid: valoarea de creație unanim acceptată; el trebuie să ajungă la revelații certe, definitive; studiul poate *oscila* dar nu trebuie să greșască. Foiletonul e reacția imediată a opiniei critice; el nu trebuie mai întâi de toate să lămurească ci *să aleagă*. Astăzi, când producția literară e și la noi atât de multiplă și de haotică, azi când mulțimea scriitorilor s'a organizat pe partide și bisericuțe, când a găsit aliați atât de puternici în subsolurile gazetelor, criticul nu își poate aplica lentilele mijloace de investigație asupra tot ce apare — ca în vremile patriarhale de cari am vorbit — nici să își ia materialul de cercetat la întâmplare. E necesară în prealabil o curățire sumară dar fără milă a terenului. E ceea ce trebuie să facă foiletonul. El distinge imediat valorile de non-valori, pentru ca apoi critica propriu zisă să se poată apleca în liniște și cu folos doar asupra celor dintâi. De aceea, foiletonistului critic îi trebuie nu solemnitate ci gust, nu putere asociativă ci hotărâre în distingeri. Un foileton poate greși dar nu trebuie să *șovăiască*.

Foiletonistul e apoi omul timpului său mai întâi de toate. El trebuie să urmărească, să distingă, pe lângă valorile supratemporale și acel

material mediocru dar util, care trebuie să îngrășe într'un anumit fel un anumit teren de creație, ca din el să poată răsări mai târziu opera perfectă care ne trebuie. Foiletonistul e în acelaș timp și animator, nu numai judecător.

Poziția lui e deci extrem de dificilă. I se cer o sumă uriașă de energii de multe ori aproape imposibil de înmănunchiat: entuziasm de animator și judecată severă în alegere; simțul valorilor definitive și privirea sigură a câmpului întreg de creație, cu lipsurile lui cari trebuiesc împlinite, chiar prin întruchipări mai puțin desăvârșite la început; fineță în înțelegere și hotărâre brutală în sentință... Și toată această cheltuială imensă de suflet e răsplătită printr'o considerare peiorativă: și de către scriitori, cari oftează cu gândul la frumoasele vremi ale studiilor critice ce apăreau pontificale la câțiva ani odată dar te privesc ucigător pe sub sprâncene dacă ai întârziat o săptămână-două să scrii despre cartea lor, — ca și de public, pe care fi-rește raritatea solemnă a apariției tale critice l-ar fi impresionat mai mult.

Negreșit acest mănunchi perfect de calități e foarte greu să fie adunat în posibilitățile unuia dintre foiletoniștii noștri, dar nu se poate contesta că, dela *Ilarie Chendi*, — care e la noi începătorul genului nu din inițiativă ci prin forța lucrurilor, căci atunci începuseră să se înmulțească și să se încurce glasurile la noi prin apariția modernismului și lărgirea terenului de cultură — nu s'au făcut eforturi deosebite la noi în acest sens.

Să vedem acum, e d. Perpessicius în măsură să răspundă acestor aspre necesități cari prezidează azi activitatea în această ramură militantă a criticei? Hotărît, nu! D-sa este un delicat râvnitor al înțelegerii, foarte îndepărtat de impulsivitatea unei lupte de afirmare sau de respingere. E un prețios și lent degustător de frumuseți, pentru mulțumirea sa sufletească, fără nici o aptitudine pentru funcția de semnalizator la răspântii.

Un iubitor tihnit al valorilor, căruia i-ar sta bine într'o bibliotecă somptuoasă de castel medieval — dar care a înțeles rău că trebuie să coboare în arena cu ciocniri de fier și aliaje, a actualității literare moderne.

D. Perpessicius, care trebuia să facă doar operă de subtil comentator, în tihnă, a valorilor consacrate, a crezut că poate să stea teafăr în lupta pentru alegerea lor.

N'are însă curajul necesar. Și neavând, ca Horațiu, înțelepciunea puțin cam rușinată a părăsirii armelor și a luării la fugă, a perzistat cu înțelegerile d-sale vătuite într'o arenă de ciocniri unde trebuiau mai întâi convingeri tari.

Acesta e domeniul unde d-sa nu trebuia să rămână.

Sunt apoi împrejurările noastre specifice, cari îi agravează situația. Viața noastră literară e încă, în moravurile ei, cu foarte puține excepții, o mică și delicioasă mahala, în care scriitorii n'au învățat încă să se respecte între ei ca oameni. Adică să nu echivaleze imediat o părere aspră dar cinstită despre opera lor cu un atentat direct la onorabilitatea lor de oameni. Și nu e rar cazul, ca acel al d-lui Gabriel Drăgan, care a scos ad-hoc un număr întreg de revistă cu insulte triviale la adresa subsemnatului, fiindcă nu i-au plăcut observațiile critice, cari i-au fost făcute în cel mai urban ton posibil.

D. Perpessicius a trebuit să se adapteze acestei realități balcanice și a făcut-o în felul d-sale subțire, învăluindu-și unghiile sgârietoare în puf. E drept, fiecare dintre foiletoniștii noștri critici ține seamă de această realitate de conformație a scriitorului nostru, ca și de starea specifică de orgolioasă și entuziastă efervescență a literaturii noastre de azi. D. Perpessicius a exagerat însă neîngăduit de mult în această grijă de grădinar ce își ferește excesiv florile, de orice adiere de vânt. Dintr'o problemă de *atitudine*, cum e cea a foiletonului critic, d-sa a făcut o problemă de *abilitate*, ceea ce e exact contrariul.

Astfel, dintr'o sută de scriitori recenzați în foiletoanele adunate în această a III-a serie, doar trei sunt repudiați categoric: d. Popescu Polycet, Lucian Costin și Damian Stănoiu. Să recunoască oricine că e excesiv de puțin.

Restul dintre cei mediocri sunt, sau ajutați să iasă la lumină, cu prea puținul bun pe care-l pot aduce, sau — mai rar! — executați subțire nu prin obiecții ci prin o interpretare perfidă, cu totul alături de realitatea creației. Scriitorul, dacă e subtil — ceea ce e iarăși destul de rar — înțelege că d. Perpessicius a preferat o condamnare între patru ochi, care să nu-i altereze cu nimic aceluși în cauză minuscula reputație în publicul nostru. Critica d-lui P., din operă de orientare a publicului, devine astfel o confidențială foaie de temperatură pentru scriitor. În acest caz benign însă, e păcat de cheltuielile de tiraj ale apariției în ziar: chestiunea se putea rezolva mult mai ieftin și mai prietenește, pe cale epistolară sau chiar orală.

D. Perpessicius e apoi atât de cald în entuziasmul d-sale de lector, încât pierde aproape totdeauna din vedere ansamblul, câmpul întreg al literelor noastre. Astfel, încă odată se vedește un comentator și nu un judecător. Acestui entuziasm limitat, lărgit doar prin asociații de fantezie — minunate de altfel — dar nu de vi-

ziune critică, i se datoresc gravele greșeli de anticipație ale d-sale. A luat în brațe pe acel libidinos versificator care e *Camil Baltazar* — acum, din fericire, epuizat poeticeste, ca o hotărâtoare dovadă a artificialității sale — răbdându-i îngerește grozăvii de limbă ca aceasta „își păstoreau pe un *ciopor cald de mare* o turmă de oițe"... sau confuzia specific ovreiască între *ă* și *â* în penibila rimă: *mătăsuri* — *sură-suri*... și decretându-i „strigările trupești lângă glesne“ și celelalte, drept „fuziune ideală de substanță și contur“ (Pag. 22). A vorbit foarte senin de felul cum se așează proza de folclor ovreiesc a lui Ion Călugăru față de „tradiția epică“ a noastră, de „scrisul ce urcă până la cronicari“, ca o valoare decisivă a actualității literare românești (p. 318). A drapat personalitatea *nulă* de scriitor și simplul talent de reporter cultural ale lui Felix Aderca în termeni uluitor de elogioși ca aceștia: „De mult n'am mai avut plăcerea să scriu despre d. F. Aderca, poetul și romancierul, eseistul și criticul, polemistul și dramaturgul, la fel de interesanți și la fel de prețuiți de modesta noastră înțelegere. Și vina este de bună seamă a noastră“ (p. 116—17). Dar, ca să nu se creadă că privim lucrurile doar prin prizma convingerilor noastre antisemite, alte dovezi: „Crăișorul“, care e una din unanim recunoscutele momente de slăbiciune în creație a maestrului Rebreanu e elogiat cald (p. 145), deși cu retractarea felină dela sfârșit: „intermediu interesant“ (p. 147); posibilitatea de creație epică, obiectivă, a d-lui Arghezi e afirmată cu tot atâta orgoliu (p. 139) pe cât este de evidentă lipsa ei, pentru toți...

Am spus totuși la început, că d. Perpessicius câștigă în volum. Cu toate aparențele contrarii din analiza noastră de până acum, totuși așa e.

Toate aceste șovăeli, toate aceste greșeli ale d-sale, sunt în adevăr, iritante în momentul în care le ceri să fie judecați critice, în clipa aceea de șovăială a ta, de cetitor, în care ai vrea lămurire hotărâită dela altul. Adică în vârtejul actualității literare...

Dar, reapărute după ani, când și tu ești luminat, când vezi limpede în ce a greșit și în ce a văzut bine, atunci setea *adevărului*, setea verdictului critic, dorința ta de a vedea un rumân sănătos făcând rânduiala cuvenită în literatura țării tale, atât de împetritată în belșugu-i ca și celelalte domenii de viață ale noastre — toate se aburesc, trec pe al doilea plan, fiindcă vremea și instinctul mai sigur al neamului au făcut singuri opera de purificare, poți acum cerceta liniștit, poți gusta fără necaz frumusețile reale ale scrisului, ca și ale entuziasmului în înțelegere, ale scriitorului și ale degustatorului fin

de literatură, care e d. Perpessicius. Cu toată materia ei ingrată și fragmentară — cartea de mențiuni critice a d-lui Perpessicius se arată o creație unitară și organică, prin sufletul cald de poet, ce o străbate toată, — și se citește cu nedesmințită încântare. Fiindcă e în ea un joc nespus de subtil și prețios de imagini poetice și de asociații de lectură, din substanța de amintiri livrești atât de bogată la d. Perpessicius, și în același timp o vălurare felină „grațioasă”, de mișcări sufletești iscate de plăcerile sau neplăcerile meseriei de comentator al literaturii.

VICTOR PAPILIAN: FARA LIMITA. — Romanul acesta continuă — cu oarecare supunere unor rânduieli prestabilite și lucide ale autorului, ai putea zice — truda de scormonire a sufletului modern, răfuirea cu toate nostalgiile și tristețile sale grozave, acel dozaj indefinibil de înțelegere rece, clinică, și de geamăt fără voie, trășături caracteristice ale personalității atât de deosebite a scriitorului Victor Papilian. După urmărirea sbuciumului, imens și mărunț totodată — ca al unei gânganii în pânză de păianjen, — al bietului Maxim Muscă, prins și torturat de setea absolutului religios, în „Credința celor șapte sfeșnice”, romancierul înseamnă zigzagul aceleiași febre a absolutului, ispitit acum în creație.

Indicată astfel tema preocupărilor d-sale epice, ea ar putea apare foarte puțin ispititoare, — prin apropierea ei de abstracțiune, — marilor mase de cititori, cari la noi îi cer romanului mult mai puțin. Ceeace s'a întâmplat cu masiva realizare epică anterioară — „In credința celor șapte sfeșnice” — care, cu tot materialul imens de viață pe care-l aducea, cu toate strălucirile ei însușiri literare, a rămas mai departe de înțelegerea marelui nostru public, de cum ar fi meritat-o.

De astă dată însă d. Papilian examinează mecanismele distrugătoare ale acestei dramatice tentări a absolutului, caracteristică sufletului modern, în limitele mai sumare și mai concrete ale unui caz care e în același timp una din cele mai frecvente și mai sângerânde probleme ale vieții noastre sociale de azi: soluția unei căsnicii.

Vorbeam undeva de lipsa de actualitate, aproape stupidă, a literaturii românești de acum. Ei bine, dacă sunt câțiva, foarte puțini, scriitori ai noștri cari să răscumpere acest imens păcat, d. Papilian e dintre aceștia mai cu prisosință. Nu e însă un Victor Margueritte, care să spargă metodic câte un buboi al societății

contemporane lui, numai cu preocuparea de a face senzație, de a avea succes. Nu stă nici în extrema cealaltă, a revoltei care nu își mai găsește suficient modul liric pentru expresie.

Eroii d-sale trăiesc în actualitatea imediată — cu toate elementele ei de viață, cu toate problemele ei, — fiindcă așa e firesc să trăiască. Fiindcă autorul îi vede în viața din jurul lui și îi scoate de acolo. Accentuez: îi scoate din învălmășagul cotidianului, — fiindcă în adevăr, cu toată actualitatea lor evidentă, creațiile epice ale d-lui Papilian sunt și nu sunt în același timp secțiuni în anatomia vieții. Fiindcă din materialul ei inform, romancierul alege, nu înseamnă. Viața are straturi și niveluri cari trăiesc simultan tărâmurii și epoci deosebite. Simultaneitatea aceasta în amestecul ei, e peisagiul social. D. Papilian însă e atent la propriul său sbucium — care e specific intelectualului modern — încât își organizează lumea sa epică după liniile structurii sale interioare. E anume în toată literatura d-sale o problemă ce revine tipică, obsedantă: aceea a integrării depline a omului în viață.

Problema ar fi ridicol de simplă, inexistentă chiar prin lipsa ei de dificultate — ce e mai firesc, mai elementar, decât să trăiești! — dacă ea nu și-ar căuta soluția în vremea noastră, în viața noastră de azi. Orășeanul modern, și prototipul lui cel mai evoluat: intelectualul — prin condițiile inumane de traiu de astăzi, cari îi cer din ce în ce un efort mai crâncen și mai clădit pe abstracții, iese fără să-și dea seama din linia firească a vieții.

Cu cât omul vrea să fie un sol mai pur, mai împlinit, al lumii care se schimbă pentru mâine, cu atât se depărtează mai mult de ea. Astfel se întâmplă că astăzi omul cel mai cinstit sufletește față de profesiunea sa mai mult sau mai puțin intelectuală, omul cel mai consumat de dorința de a se realiza mai deplin după formulele idealului modern de perfecțiune, — devine tocmai el, automatizându-se, cel mai nefericit exemplar de om, prin golul care se creează și în juru-i și înăuntru-i. Suferința aceasta de obicei e anulată ca sub un narcotic, de conștiința amorțitoare că așa e viața.

Aproape toți eroii d-lui Papilian sunt la început așa. Medici, judecători, profesori, avocați, militari — adică acei oameni pe a căror automatizare în profesiunile lor se razimă tihna vieții noastre sociale. Dar vine o întâmplare, mărunț sau mare — aici, în romanul „Fără limită”, a fost condamnarea judecătorului Gărdăreanu — care frânge brutal lanțul de automatisme ale vieții moderne. Omul se trezește înspăimântător de singur în golul lui sufletesc la gândul că

viața sa trebuie sau ar fi trebuit numai, prin această întâmplare, să ia alt curs — o luciditate nouă se ivește: ce a însemnat atunci viața lui de mai înainte, pentru ce a trăit? Omul vechi trăia pentru o altă lume, cea veșnică. Omul modern n'o mai are, ca o nădejde... Neant... Ingrozit, toate energiile lui se încordează instinctiv. Eroii d-lui Papilian vor să atingă atunci absolutul vieții aici, pe pământ: Maxim Muscă prin dominarea spirituală a semenilor săi; Emil Gărdăreanu prin lăsarea cu totul în voia celui mai puternic instinct al vieții, cel erotic; Clarisa, soția lui, prin visul unei iubiri pure, ideale.

Firește, acea regiune „fără limită“ a clocotului vieții, pe pământ nu poate fi ajunsă. Oamenii d-lui Papilian se încordează astfel monstruos, se consumă în flacăra zadarnică — până când sufletul le rămâne scrum. Nu mor nici nu își iau viața. Pe când aproape toate creaturile sale sunt atei sau ieșiți din căile drepte ale bisericii, — romancierul e unul din cele mai profunde creștine suflete ale noastre: cei ce au păcătuit, rămân pe pământ ca să ispășească. Plata se face printr'o suferință iarăși specifică vremii de azi: a lăsării inerte în voia talazului murdar al vieții umane, amestec de animalitate dură și rafinare perversă. Damnații d-lui Papilian se afundă în acest infern cu conștiința amară a raiului pierdut.

Gărdăreanu sfârșește până la urmă doar în dorința aproape maniacă, de a avea un copil, — oricum, cu oricine — ca să rămână măcar prin ceva pe lumea asta; Clarisa renunță la toate puritățile ei sufletești, ca și Maxim Muscă la toate extazele sale — și devin amândoi oameni în cea mai brutală și nenorocită accepție a cuvântului...

Dar la acest sbucium al sufletului modern, autorul nu știe cu cât din sufletul său ia parte. Fiindcă îl văd stând foarte departe de creațiile artei sale. E în adevăr, o liniște uneori atât de inumană în privirea cu care își urmărește d. Papilian oamenii cărților d-sale, în-cât te îngheață. Autorul și-a creat o lume a sa, în care luciditatea e ordinea suverană, în care mișcările sufletului sunt disecate sub lumina ei rece ca sub un anesteziac.

În lumea asta nu poți intra deodată. De aceea primele 50—100 de pagini ale cărților d-lui Papilian se citesc greu. Apoi, încet, te obicinuești și tu cu vuetul acesta molcom de mecanisme sufletești ca de mii de ceasornice. Iei parte la demontarea și îmbinarea lor cu încântarea rece și vrăjită a unui copil rătăcit într'un atelier de păpuși.

Până când ficțiunea se sfârșește. Câtva timp

încă, gândul tău se învârteste singur în scripete. Până stă. Dar liniștea iscoditoare a autorului a rămas acolo în cartea lui. Adâncurile tale n'a putut să le pătrundă...

NECULCE ÎN A DOUA EDIȚIE. — Editura „Scrisul Românesc“, despre a cărei veritabilă citorie de cultură națională care e „Clasicii români comentați“ am avut adesea prilejul să însemnăm cuvinte de multă bucurie — a izbutit de curând minunea reactualizării celui mai viu, mai nefalsificat, dintre cronicarii Moldovei: a lui Neculce. Infățișat publicului nostru cu toată grija și metoda ce caracterizează spiritul atât de sever organizat al profesorului Al. Procopovici, sufletul clocotitor de indignări al cronicarului și-a prelungit neașteptat ecourile în sufletul nostru: în doi ani s'a făcut necesară o nouă ediție. Ea a venit — și mai bogată în organizarea ei tehnică. Și o vestim cu bucurie, pioșilor ascultători ai glasurilor trecutului nostru.

Întâmplarea aceasta frumoasă trebuie însă să ne mai fie imbold și învățătură. Imbold pentru a scoate din neguri și pe ceilalți însemnători din hrisoave.

O învățătură, pentru a privi pe cronicarii noștri cece sunt ei în realitate: scriitori români, adică izbucniri ale sufletului nostru. Să ne dăm seama: ediția aceasta n'au epuizat-o oamenii de știință, ci cetitorii umili, poate chiar tineretul, care am fi vrut s'o înțeleagă în primul rând.

Toți aceștia n'au văzut în cronicarul Neculce un mai mult sau mai puțin bun izvor istoric — așa cum prea ne-am obișnuit să-l considerăm pe el și pe cei ce s'au trudit la fel cu dânsul — ci *povestitorul*. Pentru luminarea cronicarilor ca scriitori ai noștri, ca întâii noștri prozatori, — și străluciți!, cu toate stângăciile lor, — s'a făcut la noi încă mult prea puțin...

AL. VLAHUȚA: PICTORUL GRIGORESCU.— Tot aceiași inițiativă, de astădată cu sprijinul priecut al d-lui I. D. Ștefănescu, ne prezintă, într'o minunată ediție cea carte de adâncă prietenie sub lumina de lună a artei și de pioasă închinăciune în fața unei din cele mai clare minuni de expresie a sufletului neamului nostru prin mâna smerită a acestui zugrav — „Pictorul Grigorescu“ de Al. Vlațuță.

Sunt poate paginile de proză cele mai scutite de piericiune, ale blândului visător de pe urmele lui Eminescu.

Ele vin ca o lumină și o muștrare, iarăși : dintre scriitorii noștri de azi, care s'a învrednicit în pietatea iluminată de a lămuri făptura, cea care se duce în pământ și cea care rămâne totdeauna „a unui frate de vis al său în artă — așa cum a făcut Vlahuță pentru Grigorescu ?

Cât de săraci suntem astăzi în elanuri...

MIRCEA STREINUL : ZECE CUVINTE ALE FERICITULUI FRANCISC DIN ASSISI și COMENTARIU „LA POEME INTR'UN VERS“

Animatorul tinerei mișcări literare bucovinene își urmează aceiași cale de risipă zadarnică a talentului. E un lucru simpatice această efervescență poetică pe care ninsorile vremii nu pot s'o liniștească. Totuși, cu riscul de a deosebi iarăși un șir de furișe mărâeli sau de tăceri și mai elocvente decât ele, în „Iconarul“ neastâmpăratului poet, — cred că ceea ce ar trebui să-l sperie întâi pe d. Streinul e această facilitate. Iată, bunăoară „Cele zece cuvinte“... Se încearcă aici câteva acorduri largi și clare de poezie religioasă românească. Dar versul neregulat, în care ghicești o singură trăsătură facilă întinsă lăbărțat pe albul paginilor, îi anulează solemnitatea. E adevărat, sfântulețul din Assisi nici n'ar fi râvnit așa ceva; d. Streinul l-a înțeles și a căutat să fie cât mai aproape de proza simplă a vieții. Inșă tonalitatea ei caldă și familiară nu trebuie să-și caute echivalentul și în anularea acelui minim de tipare plastice în cari se cere turnată poezia. Când d. Streinul își supune sufletul unor cadre formale mai rigide, ele se umplu cu altă licoare, de poezie bună, cum e începutul celui de al V-lea cuvânt, *Către fratele soare...*

*Binecuvintează frate soare
Fruntea care ți se 'nchină;
Fă-mă Doamne larg și depărtare
Și mă bate cu lumină...*

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

AL. VLAHUȚA. Unul dintre cei cari frecventau acum 19—20 de ani casa maestrului Alexandru Vlahuță, d. I. Gr. Oprișan, asiduu publicist în domeniul propagandei religioase, evoacă figura marelui scriitor în pagini de adâncă iubire și recunoștință. Nu e vorba de un studiu critic, ci de un act de pietate, ce se potrivește atât de bine omului care a fost Vlahuță. Cei mai mulți au cunoscut sau cunosc scriitorul; noi câțiva am avut norocul rar să cunoaștem omul.

Pentru gândul din care au crescut „Comentariile lirice“, nu pot avea decât cuvinte de bucurie. Din acest gest atât de rar la noi, de înțelegere, de iubire, dela creator la creator, și cu atât mai frumos cu cât aici sunt de trecut trepte de timp însemnate, amândoi acești poeți ies înălțați peste ei înșiși. Stropul de poezie adunat de d. Pillat în poemul într'un vers se dovedește de puternică esență și gândul d-lui Streinul își arată multiple nuanțe. Dar încercarea interesantă a d-sale întâlnește o sumă de dificultăți, cari o anulează ca valoare. Iată una : Poemul într'un vers închidea două substanțe. Una statică — cea esențială — un moment de încremenire definitivă a unei realități — *Stelă de mîm* :

Cu plîns și răs de mască în mâni, nepăsător.

Poezia e închisă în sine. Orice adăugire e de prisos, are alt sunet. Ceea ce se întâmplă cu comentariul d-lui Streinul, care sună fals :

*La piatră pui urechea, uimit s'ascuți cum bate
prin sterpele mîlenii o inimă de muritor
și'n ea surprinzi ritmată, întreaga ta eternitate.*

Fiindcă o valoare poetică *impersonală*, în sens clasic, aproape de idee, d. Streinul trebuie s'o convertească în moduri lirice personale. Ceea ce se întâmplă mai caracteristic în comentariul la *Portret și Veveriță toamna*.

Alteori, foarte rar, poemul într'un vers al d-lui Pillat închidea un început muzical de stare sufletească. Atunci, firește, firul putea fi tors mai departe și d. Streinul a izbutit aceasta mai bine ; așa în *Trecutul* :

*În ochii verzi porți marea spălată de furtuni.
Te duc adânc cu mine și 'n inimă te-ascund,
dar totul e zadarnic : din amintiri te-aduni
ca umbra 'n ceruri fără lumini și fără fund.*

OVIDIU PAPADIMA

M'a chinuit adesea gândul, — și lectura cărții lui Oprișan mi-a reînnoit vechile muștrări — să încerc odată a povesti viața esențial nobilă a lui Alexandru Vlahuță. Nici răgazul necesar nu l-am avut și poate nici curajul suficient. Perfecțiunea e ceva imponderabil, ce nu se poate reda cu fidelitate decât după ce ai trăit personal procesul ei de asimilare. Fără această asimilare, totul rămâne simplă simulare, — adică o caricatură.

E curios lucru : Alexandru Vlahuță era un om aproape desăvârșit fără să fie propriu zis un credincios. Nu se poate zice însă despre dânsul că era un ateu sau un indiferent. Ceeace se poate afirma cu siguranță e că era un creștin prin instinct, iar nu prin conștiință. Așa sunt mulți dintre oamenii noștri din veacul al XIX-lea : inimă creștină, intelect pustiit. Ideologia vremii era atât de covârșitoare încât intimidă mintea, chiar când nu izbutea să înfrângă inima. Tipul etic ce s'a putut realiza în această epocă de intimidare ideologică e acela al unei credințe disimulate în iubire. Și nimeni nu l-a realizat mai desăvârșit decât Alexandru Vlahuță. Poetul iubirii ca fapt psihologic și al iubirii ca principiu cosmic, era ca om, un focar de irradiație a nemărginitei iubiri. Acesta este esențialul perfecțiunii întrupate în personalitatea lui. Scriitorul a preamărit-o în strofe și în eseuri, omul însă o trăia și o monumentaliza într'un exemplar magnific.

Când zici Alexandru Vlahuță trebuie să înțelegi iubirea desăvârșită. În acest înțeles a încercat să ni-l reamintească d. Oprișan. Și sentimentul cărții sale e dintre cele mai nobile.

ALEXANDRU PUȘCHIN. S'a împlinit, la 10 Februarie 1937, o sută de ani de când cel mai mare poet al Rusiei și-a încheiat viața aventuroasă printr'un duel tragic. Pușchin, ni se spune, e un poet de geniu. Toată Rusia crede la fel. Și cea țaristă, care-l exilase întâiu ca să-l adore pe urmă, și cea comunistă, care-l comemorează, trăgându-i operele în treisprezece milioane de exemplare.

Intre altele, am citit despre el studiul lui D. Merejcovschi din cartea cu adevărat mare „*Veșnicii Tovarăși*”. Sensul acestui studiu e că Pușchin e cel mai rus și cel mai universal dintre poeții slavi. Am citit deasemenea, în afară de capitolele respective din felurite istorii ale literaturii rusești, celebra cuvântare a lui Dostoievski, ținută la inaugurarea monumentului poetului, la Moscova, în 1880. Pentru Dostoievski, care-i știa poeziile pe dinafară, Pușchin e însuș geniuul poporului

rus. Capacitatea lui de a se transpune în sufletul tuturor celorlalte neamuri și de a rămâne totuș autohton până în vârful unghiilor însemnează pentru Dostoievski puterea de asimilare și de creație totdeodată a geniului pravoslavnic. Pe aceste două însușiri excepționale își întemeia creatorul „Fraților Karamazov” ideia mesianismului rus în lume.

Tot astfel am citit diferite traduceri în românește, (ale lui Ion Buzdugan sunt bune), în nemțește și în franțuzește. Știu că Pușchin e un poet genial și totuș nu mă pot convinge. Pur și simplu, fiindcă nu cunosc limba rusă. Forța scriitorului și cu deosebire a poetului liric e cuvântul. Cuvântul original și nou, fuziune a sufletului său cu sufletul rasei. Dar cuvântul e ceva unic, care nu se poate traduce în nici o altă limbă. Se poate traduce ideea sau noțiunea simbolizată de el. Sonoritatea lui originală însă și muzica rezultată din legătura lui cu alte cuvinte într'un vers, într'o strofă, într'un poem, nu-și pot găsi niciodată echivalentul în altă limbă. Deaceea, poezii al căror graiu nu-l cunoști, rămân pe totdeauna paradisuri inaccesibile.

Pentru noi românii însă, Alexandru Pușchin trebuie să fie unul dintre cele mai interesante obiecte de studiu. Puțini știm cât de mult se leagă opera sa literară de mediul românesc din Basarabia. Am aflat, în această privință, o sumă de lucruri uimitoare din bogatul număr închinat poetului rus de revista d-lui Pan. Halippa, *Viața Basarabiei*. Numeroase modele, pretexte și sugestii din opera lui Pușchin sunt slujite de acest mediu basarabean românesc, pe care el l-a cunoscut foarte bine în anii de exil la Chișinău. Cel mai bun omagiu, pe care i l-am putea aduce și în acelaș timp, cel mai bun serviciu istoriei noastre culturale, ar fi un studiu complet despre Pușchin și viața românească.

NICHIFOR CRAINIC

AL. ROSETTI : ANTOINE MEILLET. — N'am fi scris despre studiul pe care l-a închinat de curând profesorul Al. Rosetti maestrului lingvist din tăcuta și laborioasa Franță care totuși încă mai este, strămutat de curând într'o viață de altă lumină. Nu avem competența să judecăm activitatea de strictă specialitate filologică a profesorului Rosetti.

Dar studiul acesta mai e și expresia unei atitudini dintre acele rare la noi, apropiată de acel cult sănătos și tăcut al valorilor umane, de care vorbeam mai sus, al creatorilor, și care

atâta ne lipsește: Un învățat se simte, la noi, dator să vorbească, cu un respect într'atâta adâncit încât ajunge până la lirism, de cineva care a iubit odată mult roadele pure și gratuite ale cărturăriei, care i-a insuflat lui chiar o bună parte din această dragoste. Și nu găsește moment mai frumos pentru a încremeni ca o icoană chipul acestui dascăl bătrân și bun care a fost Meillet pentru dânsul, decât acela în care și el se îndreaptă cu aceeași severă pietate către amintirea celui ce l-a îndrumat pe el odinioară. E frumos să-l vezi pe profesorul Rosetti reînviind imagina celui Meillet care mărturisea cu sfânta umilință a creatorilor adevă-

rați că datorește totul aceluși îndrumător de geniu care a fost în lingvistică F. de Saussure. O privești de transmitere aproape monahală, din generație în generație, a tainicelor bucurii ale cărturăriei.

Un singur regret ai: că tradiția aceasta n'o luminează d. Rosetti aici la noi, la ale noastre cele românești. Dar gestul d-sale de reeditare întreagă a lui B. P. Hasdeu la „Fundații“, inițiativa cererii tot acolo a unei colecții a scriitorilor români uitați — poate vor să fie indirecte mărturii că așa își înțelege datoria și d-sa.

OVIDIU PAPADIMA

PREMIUL INSTITUIT DE REVISTA „GÂNDIREA“

Revista „Gândirea”, intrând într'al XVI-lea an de existență, institue un concurs premiat pentru o lucrare de istorie și critică literară, care să conțină:

UN STUDIU ASUPRA MIȘCĂRII GANDIRISTE

Studiul va avea în vedere:

- 1. Imprejurările în care a apărut „Gândirea”.*
- 2. Filiația ei istorică.*
- 3. Ideile noi pe care le afirmă.*
- 4. Valorile pe care le-a impus.*
- 5. Repercusiunile mișcării asupra celorlalte forme de cultură: plastică, muzică, filosofie, ziaristică, politică, etc.*

Extensiunea studiului va fi de circa 300 pagini de tipar.

Data predării manuscriselor: 1 Octombrie 1937.

Lucrările vor fi examinate de un juriu alcătuit din sânul grupării revistei.

Cea mai bună lucrare va fi încununată cu premiul de 10.000 lei, în cadrul unei ședințe publice festive.

Revista „Gândirea” își ia obligația de a tipări lucrarea premiată la una din marile edituri românești.